บทที่ 2
ทบทวนวรรณกรรม

การนำเสนอผลการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 5 หัวข้อ ได้แก่ สภาพทั่วไปของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้ประกอบการ แนวคิดเกี่ยวกับทักษะความเป็นผู้ประกอบการ และทฤษฎีต้นทุนมนุษย์

2.1 สภาพทั่วไปของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช

2.1.1 ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดนครศรีธรรมราช

จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ทางตอนกลางของภาคใต้ ห่างจากกรุงเทพมหานคร 780 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 9,942,502 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่มากเป็นอันดับ 2 ของภาคใต้ และเป็นอันดับที่ 16 ของประเทศ หรือประมาณ ร้อยละ 1.98 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ที่ตั้งของตัวจังหวัดตั้งอยู่ประมาณละติจูด 9 องศาเหนือ และลองติจูด 100 องศาตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดสุราษฎร์ธานีและอ่าวบ้านดอน

ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง

ทิศตะวันออกติดต่อกับอ่าวไทยเป็นชายฝั่งทะเล มีความยาวตั้งแต่ตอนเหนือของอำเภอขนอม ลงไปทางใต้ของอำเภอหัวไทร ประมาณ 225 กิโลเมตร

ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดกระบี่

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดนครศรีธรรมราช แตกต่างไปตามลักษณะของเทือเขานครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเทือกเขาที่มีความยาวของคาบสมุทร เป็นผลให้ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ

1. บริเวณเทือกเขาตอนกลาง
2. บริเวณที่ราบชายฝั่งด้านตะวันออก
3. บริเวณที่ราบด้านตะวันตก

1. บริเวณเทือกเขาตอนกลาง

ได้แก่ บริเวณเทือกเขานครศรีธรรมราช มีอาณาเขตตั้งแต่ตอนเหนือของจังหวัดลงไป ถึงตอนใต้สุดบริเวณพื้นที่ของอำเภอที่อยู่ในเขตเทือกเขาตอนกลาง ได้แก่ อำเภอสิชล อำเภอขนอม อำเภอท่าศาลา อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช อำเภอลานสกา อำเภอพรหมคีรี อำเภอร่อนพิบูลย์ อำเภอชะอวด อำเภอจุฬาภรณ์ และอำเภอพระพรหม ในเขตเทือกเขานี้มีภูเขาที่สูงที่สุดในจังหวัด คือเขาหลวง ซึ่งสูงประมาณ 1, 835 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล

นอกจากนี้ เทือกเขาดังกล่าวยังเป็นเส้นแบ่งเขตอำเภอระหว่างอำเภอทุ่งสง อำเภอฉวาง กับอำเภอชะอวด อำเภอร่อนพิบูลย์ อำเภอลานสกา อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช อำเภอพรหมคีรี อำเภอท่าศาลา และเป็นเส้นแบ่งเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช กับอำเภอบ้านนาสาร อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อีกด้วย

บริเวณเทือกเขาตอนกลาง มีเส้นทางคมนาคมผ่านจากบริเวณที่ราบชายฝั่ง ตะวันออก ไปยังบริเวณที่ราบด้านตะวันตกได้ คือ ทางหลวงหมายเลข 40 ซึ่งข้ามจากอำเภอสิชล อำเภอขนอมสู่เขตอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และทางหลวง หมายเลข 405 จากอำเภอลานสกาไปสู่อำเภอฉวาง ในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช และทางหลวงหมายเลข 4 จากอำเภอร่อนพิบูลย์ไปสู่อำเภอทุ่งสง

2. บริเวณที่ราบชายฝั่งด้านตะวันออก

ได้แก่ บริเวณตั้งแต่เทือกเขาตอนกลางไปทางตะวันออกถึงฝั่งทะเลอ่าวไทย จำแนกได้เป็น 2 ตอน คือ ตั้งแต่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราชลงไปทางใต้เป็นที่ราบ ที่มีความกว้างจากบริเวณเทือกเขาตอนกลางไปถึงชายฝั่งทะเลระยะทางประมาณ 95 กิโลเมตร มีแม่น้ำลำคลอง ที่มีต้นน้ำเกิดจากบริเวณเทือกเขาตอนกลางไหลลงสู่อ่าวไทยหลายสาย นับเป็นที่ราบ ซึ่งมีค่าทางเศรษฐกิจของจังหวัด ลำน้ำสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำปากพนัง และมีคลองสายเล็กในเขตอำเภอเมืองนครศรีธรรมราชอีกหลายสาย เช่น คลองปากพญา และคลองท้ายวัง เป็นต้น อีกบริเวณหนึ่ง คือ

ตั้งแต่อำเภอท่าศาลาขึ้นไปทางทิศเหนือ เป็นบริเวณฝั่งแคบ ๆ ไม่เกิน 15 กิโลเมตร อำเภอที่อยู่ในเขตที่ราบด้านนี้ คือ อำเภอขนอม อำเภอสิชล อำเภอท่าศาลา อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช อำเภอปากพนัง อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอหัวไทร และอำเภอชะอวด

3. บริเวณที่ราบด้านตะวันตก

ได้แก่ บริเวณที่ราบระหว่างเทือกเขานครศรีธรรมราช และเทือกเขาบรรทัด จึงมีลักษณะเป็นเนินเขาอยู่เป็นแห่ง ๆ อำเภอที่อยู่บริเวณที่ราบด้านนี้ คือ อำเภอพิปูน อำเภอทุ่งใหญ่ อำเภอฉวาง อำเภอนาบอน อำเภอบางขัน อำเภอถ้ำพรรณรา และอำเภอทุ่งสง ลำน้ำสำคัญ ได้แก่ ต้นน้ำของแม่น้ำตาปีไหลผ่านอำเภอพิปูน อำเภอฉวาง และอำเภอทุ่งใหญ่ นอกจากนี้ ยังมีลำน้ำที่เป็นต้นน้ำของแม่น้ำตรังอีกด้วย คือ น้ำตกโยง และคลองวังหีบ ซึ่งไหลผ่านอำเภอทุ่งสง ไปยังอำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง และออกทะเลอันดามัน ที่อำเภอกันตัง

ประชากร

จังหวัดนครศรีธรรมราชมีประชากร จำนวน 1,522,561 คน เป็นชาย 755,601 คน เป็นหญิง 766,960 คน โดยแยกเป็นอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช 267,440 คน อำเภอพรหมคีรี 36,435 คน อำเภอลานสกา 40,291 คน อำเภอฉวาง 66,491 คน อำเภอพิปูน 28,781 คน อำเภอเชียรใหญ่ 43,571 คน อำเภอชะอวด 85,403 คน อำเภอท่าศาลา 108,834 คน อำเภอทุ่งสง 152,808 คน อำเภอนาบอน 26,686 คน อำเภอทุ่งใหญ่ 71, 121 คน อำเภอปากพนัง 102,607 คน อำเภอร่อนพิบูลย์ 81,116 คน อำเภอสิชล 86,231 คน อำเภอขนอม 29,026 คน อำเภอหัวไทร 67,055 คน อำเภอบางขัน 44,182 คน อำเภอถ้ำพรรณรา 18,405 คน อำเภอจุฬาภรณ์ 30,935 คน อำเภอพระพรหม 41,787 คน อำเภอเฉลิมพระเกียรติ 31,919 คน อำเภอนบพิตำ 31, 488 คน อำเภอช้างกลาง 29,949 คน อำเภอที่มีประชากรมากที่สุดคือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช และอำเภอที่มีประชาการน้อยที่สุด คือ อำเภอถ้ำพรรณรา (ข้อมูลประชากร ณ เดือนธันวาคม 2553)

วัฒนธรรมของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช

ชาวนครศรีธรรมราชส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธประมาณ 93.57% รองลงมาได้แก่ ศาสนาอิสลาม 5.83% และศาสนาคริสต์ 0.60%

1. ศาสนาพุทธ เป็นศาสนาที่แพร่หลายที่สุด มีโบราณสถานและโบราณวัตถุทางพุทธศาสนาที่แสดงถึงความรุ่งเรืองมาช้านาน และมีวัดทางพุทธศาสนา 589 แห่ง ชาวนครศรีธรรมราชยึดมั่นในประเพณีทางศาสนาและมีความผูกพันกับพระบรมธาตุเจดีย์ จนกระทั่งจังหวัด

นครศรีธรรมราชได้ชื่อว่า "เมืองพระ" เมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา จะมีประชาชนจากทุกสารทิศหลั่งไหลกันมาสักการะองค์พระบรมธาตุเจดีย์อย่างล้นหลาม

2. ศาสนาอิสลาม ผู้นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนใหญ่มีบรรพบุรุษมาจากเมืองกลันตัน ปัตตานี และไทรบุรี อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีมัสยิด 115 แห่ง ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอเมือง นอกจากนั้น กระจัดกระจายอยู่ในเขตอำเภอท่าศาลา อำเภอหัวไทร อำเภอสิชล อำเภอปากพนัง อำเภอร่อนพิบูลย์

3. ศาสนาคริสต์ ผู้นับถือจำนวนเพียงเล็กน้อยในเขตอำเภอเมือง อำเภอทุ่งสง อำเภอทุ่งใหญ่ อำเภอร่อนพิบูลย์ มีทั้งนิกายโปรแตสแตนท์และโรมันคาธอลิค มีโบสถ์คริสต์ 25 แห่ง

การประกอบอาชีพ

สภาพเศรษฐกิจทั่วไปของจังหวัดนครศรีธรรมราช ขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรม อาชีพหลักที่สำคัญของประชากร คือ การทำสวนยางพารา ทำนา ทำสวนมะพร้าว ไม้ผล ปาล์มน้ำมัน การประมง และการเลี้ยงสัตว์

การเพาะปลูก จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่ทั้งหมด 6,214,064 ไร่ เป็นพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตรจำนวน 3,062,459 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 49.28 ของพื้นที่ทั้งหมด พืชเศรษฐกิจที่ทำการเพาะปลูกที่สำคัญคือ ยางพารา ซึ่งใช้พื้นที่เพาะปลูกมากที่สุดประมาณร้อยละ 57.28 ของพื้นที่ปลูกทั้งหมด รองลงมา คือ ข้าวนาปี (ร้อยละ 22.93) ส่วนที่เหลือประกอบด้วย มะพร้าว ไม้ผล และปาล์มน้ำมัน

การปศุสัตว์ สัตว์ที่เป็นที่นิยมเลี้ยงของเกษตรกรในจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ โค สุกร กระบือ ไก่ และเป็ด

การประมง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีชายฝั่งทะเลยาว 225 กิโลเมตร โดยอยู่ในเขตพื้นที่ 6 อำเภอ คือ อำเภอขนอม อำเภอสิชล อำเภอท่าศาลา อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช อำเภอปากพนัง และพื้นที่อำเภอหัวไทร

รายได้ประชากร

เศรษฐกิจโดยทั่วไปของจังหวัดขึ้นอยู่กับภาคเกษตร อาชีพหลัก คือ ทำสวนยางพารา ทำนา ทำไร่ การปลูกผลไม้ ทำสวนมะพร้าว การประมงและการเลี้ยงสัตว์ ผลจากการสำรวจพบว่าประชาชนมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี เท่ากับ 73,451 บาท ซึ่งเป็นอันดับที่ 11 ของภาคใต้ และอันดับที่ 34 ของประเทศ

2.1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนโดยภาพกว้าง ๆ ของจังหวัดและอำเภอเมือง

การจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครศรีธรรมราช

จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียนแล้ว 1,338 วิสาหกิจชุมชน สมาชิก 23,401 ราย โดยจำแนกเป็น 2 ประเภทหลัก คือ กลุ่มการผลิตสินค้า และกลุ่มการให้บริการ

กลุ่มการผลิตสินค้า

1. การแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหาร จำนวน 234 วิสาหกิจชุมชน
2. การผลิตพืช จำนวน 340 วิสาหกิจชุมชน
3. การผลิตประมง จำนวน 92 วิสาหกิจชุมชน
4. การผลิตปศุสัตว์ จำนวน 148 วิสาหกิจชุมชน
5. ผลิตภัณฑ์ผ้าทอเสื้อผ้า จำนวน 28 วิสาหกิจชุมชน
6. การผลิตปัจจัยการผลิต จำนวน 211 วิสาหกิจชุมชน
7. ดอกไม้ประดิษฐ์ จำนวน 33 วิสาหกิจชุมชน
8. เครื่องจักสาน จำนวน 41 วิสาหกิจชุมชน
9. เครื่องหนัง จำนวน 1 วิสาหกิจชุมชน
10. เครื่องประดับ/อัญมณี จำนวน 5 วิสาหกิจชุมชน
11. ผลิตภัณฑ์สมุนไพร จำนวน 29 วิสาหกิจชุมชน
12. เครื่องไม้/เฟอร์นิเจอร์ จำนวน 19 วิสาหกิจชุมชน
13. ของชำร่วย/ของที่ระลึก จำนวน 16 วิสาหกิจชุมชน
14. เครื่องปั้น จำนวน 2 วิสาหกิจชุมชน
15. เครื่องดื่ม จำนวน 39 วิสาหกิจชุมชน
16. สิ่งประดิษฐ์จากโลหะ จำนวน 3 วิสาหกิจชุมชน
17. การผลิตสินค้าอื่น ๆ จำนวน 27 วิสาหกิจชุมชน

กลุ่มการให้บริการ

1. ร้านค้าชุมชน จำนวน 35 วิสาหกิจชุมชน
2. ออมทรัพย์ชุมชน จำนวน 170 วิสาหกิจชุมชน
3. การท่องเที่ยว จำนวน 22 วิสาหกิจชุมชน
4. การบริการด้านสุขภาพ จำนวน 13 วิสาหกิจชุมชน
5. ซ่อมเครื่องจักรกล จำนวน 3 วิสาหกิจชุมชน
6. บริการอื่น ๆ จำนวน 106 วิสาหกิจชุมชน

สำหรับวิสาหกิจชุมชนในเขตอำเภอเมืองที่ประกอบการจริงนั้นมีจำนวน 95 วิสาหกิจชุมชน และมีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 1,789 คน (รายชื่อวิสาหกิจชุมชนในเขตอำเภอเมืองอยู่ในภาคผนวก) โดยแบ่งเป็นกลุ่มการผลิตสินค้าจำนวน กลุ่ม และกลุ่ม การบริการจำนวน กลุ่ม

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

จากการศึกษารวบรวมเอกสาร และข้อมูลที่เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนพบว่า บางหน่วยงานมีความคิดเห็นว่าวิสาหกิจชุมชน (Community Based Enterprise) มีลักษณะคล้ายคลึงกับธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจเพื่อสังคมต่างก็เป็นเจ้าของและบริหารจัดการโดยกลุ่มคนในชุมชนนั้น วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งธุรกิจลักษณะนี้ คือการตอบสนองความต้องการของชุมชนมากกว่าที่จะก่อตั้งเพื่อแสวงหากำไรส่วนบุคคล โดยมีเป้าหมายหลักคือ แก้ปัญหาทางด้านสังคม และสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดการจ้างงาน และพัฒนาทักษะความรู้ความสามารถของคนในชุมชน (The Department of Environment, Transport and the Regions, 2000)

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของหน่วยงาน Social investment task force (2000) ที่มองว่าวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจเพื่อสังคมไม่มีความแตกต่างกัน เนื่องจากเป็นธุรกิจที่ดำเนินกิจกรรมทางการค้าเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทางด้านสังคม ธุรกิจในลักษณะนี้จึงเป็นกลยุทธ์หลักที่นำพาให้คนในชุมชนทำงานร่วมกันเพื่อผลประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

ในขณะที่นักวิชาการบางท่านและบางหน่วยงานแสดงทัศนะว่า วิสาหกิจชุมชนและธุรกิจเพื่อสังคมมีความแตกต่างกัน ดังนี้

หน่วยงาน CBS Network (2003) ได้อธิบายว่า ธุรกิจเพื่อสังคมเป็นคำกว้าง ๆ ที่ใช้บรรยายถึงองค์กรที่ดำเนินงานในรูปแบบของความร่วมมือกันระหว่างภาคประชาชนกับธุรกิจเอกชน หรือระหว่างภาคประชาชนกับภาครัฐ ดังนั้น ธุรกิจเพื่อสังคมจึงประกอบไปด้วยธุรกิจประเภทต่าง ๆ เช่น เครดิตยูเนี่ยน สหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ และวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นองค์กรอีกรูปแบบหนึ่งที่ดำเนินธุรกิจโดยคนในชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชน และสร้างงานให้เกิดขึ้นในชุมชน

เวลส์ และคูนส์ (Welsch & Kuhns, 2002) แสดงความคิดเห็นว่า วิสาหกิจชุมชนหมายถึง การประกอบการที่มีจุดมุ่งหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่น

สำหรับประเทศไทยนั้น ได้มีการเรียกชื่อองค์กรลักษณะนี้ไว้หลากหลาย เช่น ธุรกิจชุมชน และวิสาหกิจชุมชน แม้ว่าแนวคิดนี้เป็นที่รู้จักกันมานาน แต่กลับมีเพียงบางชุมชนเท่านั้นที่นำไปใช้และประสบความสำเร็จ ผลพวงที่เกิดจากวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศในปี พ.ศ. 2540 อันเนื่องมาจากการพึ่งพาต่างประเทศมากจนเกินไปทั้งในด้านตลาด เทคโนโลยี และวัตถุดิบ จึงก่อให้เกิดความตื่นตัวที่จะนำแนวคิดวิสาหกิจชุมชนมาใช้เป็นอีกหนึ่งแนวทางในการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนโดยการพึ่งพาตนเอง

อภิชัย พันธเสน (2545 อ้างใน สำนักมาตรฐานการศึกษา, 2545, 10) ได้อธิบายว่า ธุรกิจชุมชน หมายถึง ธุรกิจที่เป็นของชุมชน เพื่อชุมชน และบริหารจัดการโดยชุมชน ซึ่งเป็นการบริหารเน้นการกระทำในเชิงธุรกิจ แตกต่างจากการกุศลหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลในลักษณะของสหกรณ์ ทั้งนี้เนื่องจากธุรกิจชุมชนจำเป็นจะต้องแข่งขันทั้งในด้านต้นทุนและคุณภาพ กับกิจการที่แสวงกำไรของธุรกิจเอกชนตามปกติ แต่ที่จำเป็นต้องจัดทำเป็นธุรกิจชุมชนก็เพราะสมาชิกแต่ละคนไม่มีความสามารถ และความเข้มแข็งทางการเงินเพียงพอที่จะแข่งขันได้กับธุรกิจของเอกชนเหล่านี้

ธุรกิจชุมชนในความหมายของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม หมายถึง กิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วม โดยประชาชนในชุมชนนั้นเป็นเจ้าของ มิได้มีสถานะเพียงผู้ใช้แรงงาน หรือลูกจ้าง แต่จะมีสถานะเป็นผู้บริหาร ผู้ร่วมถือหุ้น ทั้งนี้สถานที่ตั้งจะอยู่ในพื้นที่ของชุมชนหรือใกล้เคียงกับชุมชน การดำเนินงานจะต้องมีความยั่งยืน มีความต่อเนื่อง มีการเจริญเติบโต มีกิจกรรมที่สร้างรายได้ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของณรงค์ เพชรประเสริฐ (2542, 89) ว่าธุรกิจชุมชนนั้นเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนที่ต้องการกำไร โดยที่ชุมชนมีกรรมสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของและการบริหารจัดการ

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2540, 96-98) ได้แสดงทัศนะว่าธุรกิจชุมชน เป็นกิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรในชุมชนมีส่วนเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยมีเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ จึงก่อให้เกิดการเรียนรู้ และการจัดการร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อดำเนินกิจกรรมการผลิต การแปรรูป การค้า และการบริการที่มีเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนให้สอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน อันจะนำไปสู่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี และการพัฒนาที่ยั่งยืน

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน (2545) ได้ให้ความหมายวิสาหกิจชุมชนไว้ว่า เป็นกิจการเพื่อสร้างรายได้รูปแบบหนึ่งที่มีขนาดเล็กว่าวิสาหกิจขนาดย่อม โดยผลผลิตจะเกิดจากสินทรัพย์ชุมชน ซึ่งหมายถึง ความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิม ทักษะฝีมือ

วัฒนธรรม ธรรมชาติ หรืออื่น ๆ ที่เป็นพื้นบ้าน มีรูปแบบการจัดการสมัยใหม่โดยคนในชุมชนเป็นกิจการของคนในชุมชน

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เสรี พงศ์พิศ (2009) ที่แสดงความคิดเห็นว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นแนวคิดที่เกิดจากชุมชนที่ต้องการรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือกันในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นการประกอบการ บริหารจัดการเชิงธุรกิจ แต่ไม่ได้ต้องการทำธุรกิจเต็มรูปแบบ แต่เพื่อสร้างรากฐานความมั่นคงให้สมาชิก เนื่องจากสมาชิกแต่ละคนไม่มีทรัพยากรเพียงพอที่จะดำเนินธุรกิจโดยลำพัง จึงเป็นการร่วมกันสร้างระบบสวัสดิการให้ตนเอง หรืออีกนัยหนึ่งเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับกลุ่ม และชุมชน

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 มาตราที่ 3 ได้ให้ความหมายของวิสาหกิจชุมชนไว้ว่า เป็นกิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

จากความหมายของธุรกิจชุมชน และวิสาหกิจชุมชนในทัศนะต่าง ๆ ข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่าทั้งธุรกิจชุมชน และวิสาหกิจชุมชนต่างมีเป้าหมายและรูปแบบขององค์กรที่เหมือนกัน เนื่องจากเป็นการประกอบการที่ก่อตั้ง ดำเนินการ บริหารจัดการและเป็นเจ้าของโดยกลุ่มคนในชุมชนที่มีเป้าหมายหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น โดยใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจ ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นธุรกิจที่มีศักยภาพเลี้ยงตัวเองได้อย่างยั่งยืน

ลักษณะของวิสาหกิจชุมชน

จากความหมายของวิสาหกิจชุมชนตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า วิสาหกิจชุมชนมีวัตถุประสงค์หลักในการก่อตั้งเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน แม้ว่าลักษณะของวิสาหกิจชุมชนในแต่ละประเทศและแต่ละท้องถิ่นอาจมีความแตกต่างกันไปบ้างโดยทั่วไปมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ก่อตั้ง ดำเนินการและบริหารจัดการโดยคณะบุคคลในชุมชน กลุ่มคนเหล่านี้มีความประสงค์ที่จะทำธุรกิจร่วมกันเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มและชุมชน ทุกคนเป็นสมาชิกไม่มีเจ้าของผูกขาดแต่เพียงผู้เดียว จึงก่อให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมในการดำเนินธุรกิจ ความร่วมมือของคนในชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความยั่งยืนของธุรกิจชุมชน ถ้าหากคนในชุมชนมี

ความรู้สึกเป็นเจ้าของในวิสาหกิจชุมชนนั้นก็จะก่อให้เกิดความทุ่มเท ร่วมแรงร่วมใจในการดำเนินงาน

2. มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินธุรกิจที่พึ่งตนเองเป็นหลัก โดยมีเป้าหมายครอบคลุมทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม วิสาหกิจชุมชนไม่ได้จัดตั้งขึ้นมาเพียงเพื่อแสวงหาผลกำไรเท่านั้น แต่ยังมีเป้าหมายที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น มุ่งการเรียนรู้ของคนในชุมชนให้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลง โดยไม่ละเลยที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย

3. สมาชิกของวิสาหกิจชุมชนมีสิทธิในการออกเสียงในการบริหารจัดการ โดยให้ความเสมอภาคในการออกเสียง เนื่องจากสมาชิกทุกคนมีสิทธิออกเสียงได้ 1 เสียงเท่ากันหมด โดยไม่ได้คำนึงว่าสมาชิกคนใดมีหุ้นมากกว่ากัน

4. เป็นธุรกิจขนาดเล็ก จึงทำให้การดำเนินงานมีความคล่องตัว สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบของการดำเนินงานให้เข้ากับสถานการณ์ได้อย่างรวดเร็ว

5. ใช้ต้นทุนในการก่อตั้งและดำเนินงานต่ำ เนื่องจากเป็นธุรกิจขนาดเล็ก และมุ่งเน้นในการดำเนินธุรกิจที่ชุมชนมีความเชี่ยวชาญ จึงไม่จำเป็นต้องใช้เงินลงทุนสูงในการเริ่มต้นประกอบธุรกิจ

6. ใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นเป็นหลักในการดำเนินธุรกิจ วิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ดำเนินงานโดยสมาชิกในชุมชน และวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสินค้าและบริการเป็นสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งรวมไปถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ จึงทำให้สินค้าและบริการที่ผลิตออกมามีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น

7. การติดต่อ และการให้บริการกับลูกค้าเป็นไปอย่างใกล้ชิด เนื่องจากเป็นธุรกิจขนาดเล็ก ส่วนใหญ่จึงติดต่อกับลูกค้าโดยตรง ทำให้มีความเป็นกันเองกับลูกค้า สามารถทราบความต้องการของลูกค้าได้เป็นอย่างดี เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นกับสินค้าจึงสามารถแก้ไขได้อย่างรวดเร็ว

8. รายได้จากยอดขายในระยะเริ่มต้นมีไม่มากนัก วิสาหกิจชุมชนจะดำเนินธุรกิจในปริมาณที่คุ้มทุน และได้กำไรเพื่อแบ่งให้แก่สมาชิก โดยคำนึงถึงตลาดที่มีอยู่เป็นหลัก จึงเป็นการดำเนินธุรกิจในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2545; สำนักมาตรฐานการศึกษา, 2545; เสรี พงศ์พิศ, 2548)

ประเภทของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนสามารถจำแนกออกเป็น 4 ประเภทเหมือนกับธุรกิจขนาดย่อมทั่วไป คือ ธุรกิจการผลิต ธุรกิจค้าปลีก ธุรกิจค้าส่ง และธุรกิจบริการ

1. ธุรกิจการผลิต หมายถึง การผลิตสินค้า โดยการนำวัสดุ อุปกรณ์หรือสินค้าบางชนิดมาแปรสภาพให้เป็นสินค้าในรูปลักษณ์ใหม่ โดยมากมักจะทำการผลิตในครัวเรือน โดยนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้เป็นหลัก เช่น การทอผ้า การแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร การจักสาน เมื่อผลิตเป็นสินค้าแล้วทางกลุ่มอาจดำเนินการจำหน่ายสินค้าเอง หรืออาจจะขายให้กับพ่อค้าคนกลาง

2. ธุรกิจค้าปลีก คือ ธุรกิจชุมชนที่ทำการขายสินค้าให้ถึงผู้บริโภค เช่น สินค้าอุปโภค สินค้าบริโภค โดยส่วนใหญ่ธุรกิจประเภทนี้เน้นการร่วมทุนของสมาชิก โดยมีเป้าหมายเพื่อจัดหาสินค้ามาจำหน่ายให้กับสมาชิกและบุคคลทั่วไปในราคาถูก เพื่อลดค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการซื้อสินค้าผ่านพ่อค้าคนกลาง

3. ธุรกิจค้าส่ง หมายถึง ธุรกิจชุมชนที่ดำเนินการรับซื้อสินค้าจากผู้ผลิตเป็นจำนวนมาก จากนั้นจึงนำสินค้าเหล่านั้นมาขายต่อให้กับพ่อค้าปลีกหลาย ๆ ราย เช่น การรับซื้อข้าวเปลือก การรับซื้อยางพารา

4. ธุรกิจบริการ หมายถึง ธุรกิจชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อขายสินค้าที่ไม่สามารถจับต้องได้ แต่สามารถสร้างความพึงพอใจให้แก่ลูกค้า เช่น บริการนวดแผนไทย บริการท่องเที่ยว (สำนักมาตรฐานการศึกษา, 2545, 13-14)

ในขณะที่เสรี พงศ์พิศ (2546, 88-89) ได้จำแนกประเภทของวิสาหกิจชุมชนไว้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. วิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน ซึ่งผลิตเพื่อการกินการใช้ในท้องถิ่นหลัก ๆ มีอยู่ 5 อย่าง คือ ข้าว อาหาร สมุนไพร ปุ๋ย และของใช้ โดยของใช้นั้นหมายถึง แชมพู น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า สบู่ ผลิตภัณฑ์เหล่านี้อยู่ในขีดความสามารถของชาวบ้านทั่วไปที่จะสามารถผลิตขึ้นมาเองได้ เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน มีมูลค่ามากกว่าครึ่งหนึ่งของค่าใช้จ่ายทั้งปีของครัวเรือน แต่อย่างไรก็ตาม กลับพบว่าชาวบ้านทั่วไปไม่ว่าอยู่ในตัวเมืองหรือชนบทต่างซื้อกินซื้อใช้แทนที่จะผลิตเองเกือบทั้งหมด

2. วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า คือ วิสาหกิจชุมชนที่สามารถนำออกมาสู่ตลาดใหญ่ได้ เพราะมีลักษณะเฉพาะตัว มีเอกลักษณ์ท้องถิ่นบางอย่าง อาจมีสูตรเด็ดเคล็ดลับ หรือมีคุณภาพดีในระดับมาตรฐาน สามารถแข่งขันกับผลิตภัณฑ์ทั่วไปในท้องตลาดได้ สินค้าในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์คือตัวอย่างหนึ่งของวิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า

ความสำคัญของวิสาหกิจชุมชน

ในสภาวะที่สังคมไทยประสบกับปัญหาในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาในด้านทรัพยากรมนุษย์ที่ยังไม่ได้รับโอกาสอย่างเต็มที่ในการเรียนรู้ และเพิ่มพูนทักษะความรู้ความสามารถ เพื่อเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น วิสาหกิจชุมชนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ความสำคัญของวิสาหกิจชุมชนสามารถจำแนกเป็น 5 ประการ ดังนี้

1. นำชุมชนไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในปัจจุบันการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นเป้าหมายที่สำคัญในการพัฒนาประเทศของทุก ๆ ประเทศ การพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่อนุญาตให้คนในรุ่นนี้ใช้ทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง โดยไม่กระทบต่อความสามารถในการใช้ทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการของรุ่นลูกรุ่นหลาน (The World Commission on Environment and Development, 1987)

ถึงแม้ว่าแนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืนสามารถใช้ดีได้ทั้งระดับโลกและระดับชาติ แต่กลับพบว่าการนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในระดับชุมชนก่อให้เกิดความสำเร็จมากที่สุด เนื่องจากประชาชนมีความผูกพันกับชุมชนของตนเองมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับระดับชาติและระดับโลก เนื่องจากชุมชนเป็นถิ่นเกิด เจริญเติบโต และใช้ชีวิตของคนในชุมชน (PCSD, 1997) จากการศึกษา รวบรวมเอกสารต่าง ๆ พบว่า การดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจในท้องถิ่นมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Krueger, 2000; Hoffman, 2000) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิสาหกิจชุมชนเป็นธุรกิจที่มีบทบาทสำคัญในการนำพาท้องถิ่นไปสู่การพัฒนาในลักษณะดังกล่าว (Davies, 2001; Rocky Mountain Institute, 2001) เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนมีเป้าหมายในการดำเนินธุรกิจที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน นั่นคือการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกันทุกด้านทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2. เพื่อการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมศักยภาพของชุมชน ให้สามารถเลือกกำหนดเป้าหมายและวิธีการดำเนินงานในการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของชุมชน ซึ่งรวมไปถึงการสนับสนุนให้มีการก่อตั้งกลุ่มในชุมชนขึ้นมาเพื่อพัฒนาทักษะความรู้ความสามารถในการดำเนินธุรกิจไม่ว่าจะเป็นด้านการผลิตหรือการบริการ (Chapman, Bell, Grayson, Weatherby & Gibson, n.d.) เนื่องจากการส่งเสริมให้มีการดำเนินธุรกิจขึ้นในชุมชนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งก่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน (Khuns, 2002) วิสาหกิจชุมชน

จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนี้เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชน เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนเป็นองค์กรที่ก่อตั้ง และดำเนินการโดยกลุ่มคนในท้องถิ่นที่ไม่สามารถจะดำเนินธุรกิจได้เพียงลำพัง ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนจึงมาจากการมีส่วนร่วมและความสามารถในการระดมทรัพยากรต่าง ๆ ของคนในชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนในท้ายสุด

3. เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

อาจกล่าวได้ว่าการขาดการศึกษา ความรู้ ทักษะและเจตคติที่ดีเป็นสาเหตุหลักของความยากจนในสังคมไทย (กรมพัฒนาชุมชน, 2542 อ้างถึงใน รักบ้านเกิด, 2548) ดังนั้น การแก้ปัญหาความยากจนในระดับรากหญ้า จึงสามารถทำได้โดยการให้โอกาสการเรียนรู้ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการแก่คนในชุมชน องค์กรธุรกิจในท้องถิ่นสามารถใช้เป็นกลไกสำหรับการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการที่สามารถช่วยให้คนในชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองในด้านต่าง ๆ ที่นำไปสู่การประกอบอาชีพ เช่น การพัฒนาทักษะทางด้านการจัดการ การสร้างเครือข่าย พัฒนาเจตคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพ และทักษะด้านอื่น ๆ ที่ช่วยให้สามารถประกอบอาชีพได้ดียิ่งขึ้นในอนาคต (Akerboom, 2002) บทบาทของวิสาหกิจชุมชนในการเป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับคนในชุมชนจึงได้รับการยอมรับมากขึ้น (Simon Clark Associates Limited, 2002) เนื่องจากคนในชุมชนได้มีโอกาสพัฒนาความรู้ใหม่ ๆ และทักษะต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะในด้านการจัดการและการทำงานเป็นทีม โดยการทำงานร่วมกันในวิสาหกิจชุมชน นอกเหนือไปจากนั้น วิสาหกิจชุมชนยังมีบทบาทในการสะสมและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพจากคนรุ่นก่อนไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา เพื่อส่งผ่านต่อไปยังคนรุ่นใหม่ในชุมชน

4. โอกาสในการสร้างงาน

จากการศึกษาพบว่า การส่งเสริมให้เกิดความเป็นผู้ประกอบการขึ้นในชุมชนที่ประสบกับสภาวะปัญหาทางเศรษฐกิจ จะสามารถช่วยแก้ปัญหาให้กับชุมชนได้ในระยะยาว เนื่องจากความเป็นผู้ประกอบการไม่เพียงก่อให้เกิดธุรกิจใหม่ขึ้นเท่านั้น แต่ยังช่วยให้ธุรกิจเดิมที่มีอยู่ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น จึงเป็นการเพิ่มโอกาสในการสร้างงานให้สูงยิ่งขึ้น (Arzeni, 1998) การกระตุ้นให้เกิดธุรกิจขนาดย่อมเพิ่มมากขึ้นในท้องถิ่นจึงเป็นอีกหนึ่งกลยุทธ์ที่หลายประเทศนิยมนำมาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมให้ประกอบวิสาหกิจชุมชนขึ้นในท้องถิ่น เนื่องจากบทบาทที่เด่นชัดของวิสาหกิจชุมชนในการสร้างงานให้แก่คนในชุมชนโดยไม่ต้องอพยพเพื่อไปขายแรงงานในต่างถิ่น (Barraket, 2005; Simon Clark Associates Limited, 2002) จึงเป็นอีกหนึ่งแนวทางในการแก้ปัญหาทางด้านสังคม และปัญหาสภาวะการไม่มีงานทำของคนในท้องถิ่นในระยะยาว

5. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น

วิสาหกิจชุมชนได้รับการยอมรับว่าเป็นธุรกิจที่ยั่งยืนและนำไปสู่การพัฒนาชุมชน (Flora & Flora, 1990) เนื่องจากความสามารถในการระดมทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ในการดำเนินธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ (Lyons, Lichtenstein & Chhatre, 1996) การนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าในการผลิตเป็นสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน เป็นวิถีที่นำไปสู่การพึ่งตนเอง (Gonick, 1995) ในขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างความตระหนักให้กับคนในชุมชนที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อให้มีใช้ในภายภาคหน้า ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้และอนุรักษ์ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนในชุมชน

จากความสำคัญของธุรกิจชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าบทบาทของวิสาหกิจชุมชนได้ทวีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศและชุมชนที่ประสบกับสภาวะปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การเสริมสร้างเจตคติของคนในชุมชนที่มีต่อการประกอบธุรกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิสาหกิจชุมชน รวมไปถึงการเสริมสร้างความรู้และทักษะในการประกอบธุรกิจแก่คนในชุมชนจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ

ความเป็นไปได้ในการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542, 99-123) ได้เสนอว่า แนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์เป็นสิ่งที่ควรนำมาประยุกต์ใช้สำหรับการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชนในระบบเศรษฐกิจตลาด ที่เปิดโอกาสให้องค์กรต่าง ๆ สามารถแสวงหาผลกำไรจากการดำเนินงาน จึงก่อให้เกิดสภาวะการแข่งขันกันสูงระหว่างผู้ผลิตต่าง ๆ ในการตอบสนองความพึงพอใจของผู้บริโภค แต่วิสาหกิจชุมชนควรถือประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งหมายถึงการดำเนินธุรกิจอยู่ภายใต้กรอบความคิดที่คำนึงแนวทางการลงทุนและการดำเนินการที่ก่อให้เกิดผลกำไรแก่ชุมชน โดยมีลำดับขั้นตอนของความคิดในการศึกษาความเป็นไปได้ ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์ ในขั้นตอนนี้เป็นการระบุสินค้า หรือบริการที่ธุรกิจชุมชนควรจะเลือกดำเนินการโดยพิจารณาจากปัจจัยอยู่ 2 ประเด็น คือ ความต้องการของตลาด และความได้เปรียบ

1.1 ความต้องการของตลาด หมายถึง การศึกษาอุปสงค์ และอุปทานของผลิตภัณฑ์ ผู้ประกอบการธุรกิจชุมชนควรเลือกผลิตสินค้าหรือบริการที่ตลาดมีความต้องการ โดยควรเริ่มต้น

จากการผลิตสินค้าหรือบริการที่คนในชุมชนมีความต้องการก่อน เมื่อผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักแล้วจึงค่อยขยายออกสู่ตลาดภายนอกชุมชน เช่น ธุรกิจชุมชนอาจการเลือกผลิตน้ำปลา หรือน้ำตาล เนื่องจากเป็นสินค้าที่คนในชุมชนมีความต้องการใช้ หรือดำเนินธุรกิจรับเลี้ยงเด็ก เนื่องจากคนในชุมชนต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ไม่มีผู้ดูแลบุตรหลาน

1.2 ความได้เปรียบ หมายถึง ความสามารถในการผลิต ในการขาย และความสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิตของผู้ประกอบการธุรกิจชุมชนในการผลิตสินค้าและบริการ นอกจากนั้น ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นตัวบ่งชี้ให้ผลิตภัณฑ์มีความแตกต่างไปจากผลิตภัณฑ์ของผู้ผลิตรายอื่น จึงทำให้ธุรกิจชุมชนได้เพิ่มขีดสามารถในการแข่งขันมากขึ้น เช่น ชุมชนที่มีบึง หนองน้ำ หรือแม่น้ำที่มีปลาชุกชุม และมีผู้ที่มีภูมิปัญญาดั้งเดิมในการผลิตน้ำปลาใช้เองในครัวเรือน จึงควรเลือกการผลิตน้ำปลาเป็นสินค้าของชุมชน ในขณะที่ชุมชนที่ปลูกต้นตาล หรือต้นมะพร้าวเป็นจำนวนมาก และมีผู้ที่มีภูมิปัญญาดั้งเดิมในการผลิตน้ำตาลโตนดหรือน้ำตาลมะพร้าว ควรเลือกผลิตน้ำตาลเป็นสินค้าของชุมชน

2. กระบวนการผลิต หรือการแปรสภาพวัตถุดิบให้กลายเป็นวัตถุดิบ หลังจากที่ได้กำหนดผลิตภัณฑ์แล้ว ขั้นตอนต่อมาคือ การวิเคราะห์กระบวนการผลิต โดยระดมความคิดของคนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการนี้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์โดยมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ โดยมีต้นทุนการดำเนินงานที่ต่ำที่สุด ในขณะเดียวกันก็ต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติด้วย เพื่อให้สามารถดำเนินการผลิตได้อย่างต่อเนื่องยั่งยืน เช่น ชุมชน

3. ลูกค้า ในประเด็นนี้ มีสองด้านที่จะต้องพิจารณา คือ การกำหนดกลุ่มลูกค้า และการเข้าถึงลูกค้า

3.1 การกำหนดกลุ่มลูกค้า ธุรกิจชุมชนอาจแบ่งลูกค้าเป็นสองกลุ่มหลัก ๆ คือ ลูกค้าในท้องถิ่นและลูกค้านอกท้องถิ่น การระบุผู้ที่คาดว่าจะมาเป็นลูกค้าจะช่วยทำให้วิสาหกิจชุมชนสามารถกำหนดแนวทางการทำการตลาดได้ชัดเจนขึ้น เช่น หากต้องการผลิตน้ำปลาเพื่อขายคนในชุมชน วิสาหกิจชุมชนก็ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงความสวยงามของบรรจุภัณฑ์ หรือการออกแบบบรรจุหีบห่อให้สามารถขนส่งได้สะดวกโดยสินค้าไม่เสียหาย ในทางตรงกันข้าม หากกลุ่มลูกค้าคือ คนนอกท้องถิ่น วิสาหกิจชุมชนจะต้องคำนึงถึงบรรจุภัณฑ์ที่มีความสวยงาม ดึงดูดใจลูกค้า และสามารถปกป้องสินค้าในระหว่างการขนส่งได้

3.2 การเข้าถึงลูกค้า อาจทำได้โดยการผลิตสินค้าขึ้นมาเพื่อทดลองขายก่อนในตลาดนัด งานเทศกาล หรืองานจัดแสดงสินค้า โดยมีจุดมุ่งหมายหลักคือการได้พบปะกับลูกค้าเพื่อสร้างเครือข่าย สร้างความรู้จักกับลูกค้า และยังเป็นการใช้โอกาสในการทดสอบคุณภาพ ราคา

รูปแบบ ขนาด และการบรรจุหีบห่อ เพื่อนำข้อมูลที่ได้รับไปพัฒนาสินค้าให้ตรงกับความต้องการของลูกค้าได้ดียิ่งขึ้น

4. รูปแบบที่เหมาะสมของธุรกิจชุมชน รูปแบบของชุมชนในปัจจุบันสามารถ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ กลุ่มที่ไม่เป็นทางการและกลุ่มที่เป็นทางการ

4.1 กลุ่มที่ไม่เป็นทางการ หมายถึง เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นมาโดยไม่จดทะเบียน ไม่อยู่ในกรอบของกฎหมายใดโดยเฉพาะ แต่เป็นการดำเนินที่ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และสังคม เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ต่างๆ

4.2 กลุ่มที่เป็นทางการ หมายถึง กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นมาโดยอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายใดกฎหมายหนึ่ง เช่น กลุ่มเกษตรและสหกรณ์ ที่จัดตั้งขึ้นมาตามพระราชบัญญัติสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร ได้แก่ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ออมทรัพย์ นอกจากนั้นธุรกิจชุมชนยังสามารถก่อตั้งในรูปแบบของธุรกิจได้ โดยมีการจดทะเบียนกับกระทรวงพาณิชย์ ดำเนินงานในรูปแบบของบริษัท

ปัจจัยที่ผู้ประอบการธุรกิจชุมชน และคนในชุมชนใช้เพื่อการกำหนดรูปแบบของธุรกิจชุมชนให้เหมาะสมกับชุมชนของตนเองนั้นมีดังนี้

1. ความรู้ความเข้าใจของชุมชน ชุมชนจะต้องมีความเข้าใจว่าการดำเนินกิจกรรมกลุ่มในรูปแบบเป็นทางการกับรูปแบบไม่เป็นทางการต่างก็มีทั้งข้อดีและข้อเสียชุมชนจึงต้องทำการตัดสินใจเลือกรูปแบบที่เหมาะสมกับตนเอง

2. ความต้องการและเป้าหมายของสมาชิกชุมชน เนื่องจากแต่ละชุมชนมีสถานการณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงส่งผลให้ความต้องการและเป้าหมายในการดำเนินธุรกิจแตกต่างกันออกไปบางชุมชนอาจต้องการผลิตสินค้าเพียงเพื่อบริโภคเองภายในชุมชน ในขณะที่บางชุมชนมีเป้าหมายในการสร้างกำไรที่เป็นตัวเงิน

3. ความต้องการเงินทุน ธุรกิจภายในบางแห่งอาจต้องการเริ่มต้นด้วยเงินทุนที่ไม่สูงนักจึงสามารถระดมเงินทุนจากสมาชิกในชุมชนได้เพียงพอต่อการดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม อาจมีธุรกิจชุมชนบางแห่งที่มีความมั่นใจในศักยภาพของตนเอง จึงต้องการเงินลงทุนเป็นจำนวนมาก โดยการกู้ยืม หรือระดมเงินทุนจากคนภายนอกชุมชน

4.ความต้องการทรัพยากรบุคคล ปัจจัยที่มีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชนคือปัจจัยการบริหารและการจัดการ การบริหารและการจัดการที่ดี ย่อมต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ

5. การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการจัดตั้งองค์กรธุรกิจชุมชน เนื่องจากธุรกิจชุมชนจะไม่สามารถก่อตั้ง อยู่รอด และประสบความสำเร็จได้หากปราศจากการมี

ส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือกระทำ และร่วมรับผิดชอบ

ปัจจัยกำหนดความสำเร็จ และความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชน

เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนต้องดำเนินธุรกิจอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่เปิดโอกาสให้เข้าถึงลูกค้าได้ทั่วทุกมุมโลก แต่ในขณะเดียวกันก็อาจเป็นวิกฤตที่นำมาซึ่งคู่แข่งรายอื่น ๆ ดังนั้น ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนจึงมาจากทั้งภายในและภายนอกองค์กร ใจ มานัส พลอยดี (2540) ได้เสนอปัจจัยทั้ง 9 ประการที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน ไว้ดังนี้

1. ปัจจัยด้านการผลิต เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ถึงผลิตภัณฑ์ และกระบวนการผลิต โดยคำนึงถึงความรู้ความสามารถ ทักษะและวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น

2. ปัจจัยด้านตลาด หมายถึง การคาดการณ์ถึงอุปสงค์และอุปทานของสินค้า รวมไปถึงการเข้าถึงตลาด

3. ปัจจัยด้านแรงงาน หมายถึง การมีแรงงานในท้องถิ่นอย่างพอเพียง และแรงงานเหล่านี้เป็นผู้มีทักษะทางการผลิต

4. ปัจจัยด้านเงิน กิจกรรมทางธุรกิจมักจะต้องเริ่มจากการนำเงินทุนไปลงทุนก่อน ปริมาณเงินลงทุนที่จำเป็นต้องใช้ และแหล่งเงินทุน

5. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านระบบเงิน ระบบงาน และระบบบุคลากรในด้านระบบเงิน

6. ปัจจัยด้านปฏิสัมพันธ์กับภายนอก หมายถึง การสร้างเครือข่ายกับกลุ่มบุคคล หรือบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานธุรกิจชุมชน

7. ปัจจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสมาชิก หมายถึง ความร่วมมือร่วมใจ ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันลงมือปฏิบัติ และร่วมกันรับผิดชอบ

8. ปัจจัยที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำ ผู้นำโดยธรรมชาติของชุมชนมักจะเป็นผู้มีบารมี หรือมีฐานะทางสังคม คนกลุ่มนี้มักจะเป็นผู้ริเริ่มในการดำเนินธุรกิจชุมชน

9. ปัจจัยเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับขององค์กร ควรต้องมีระเบียบข้อบังคับเป็นกฎเกณฑ์กติกาเพื่อให้ทุกคนปฏิบัติตาม เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเรียบร้อย และบรรลุตามเป้าหมาย

กรมส่งเสริมการเกษตร (2541) ได้เสนอแนวทางในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเกษตรให้ประสบความสำเร็จ ดังต่อไปนี้

1. ผู้นำกลุ่มจะต้องมีบทบาทที่ชัดเจนพร้อมที่จะทำหน้าที่เป็นวิทยากร พี่เลี้ยง นักพัฒนา และผู้ประสานงาน เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด ผู้นำจะต้องแสดงบทบาทได้อย่างเหมาะสมกับขั้นตอนการพัฒนากลุ่ม และสถานการณ์ของกลุ่มในขณะนั้นจนเป็นที่ยอมรับของสมาชิก

2. สมาชิกกลุ่มเป็นบุคคลที่มีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในกิจกรรมกลุ่มและแสดงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ ช่องทางการสื่อสารของกลุ่ม สมาชิกจะต้องมีพฤติกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ของบุคคล และงานหรือกิจกรรมของกลุ่ม แสดงความพึงพอใจ ความสามารถ และอุทิศตนเองให้กับเป้าหมายของกลุ่ม

3. จุดมุ่งหมายของกลุ่ม คือสิ่งที่สมาชิกส่วนใหญ่เข้าใจตรงกันว่าเป็นความสำเร็จที่คนในกลุ่มต้องการให้เกิดภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ จุดมุ่งหมายของกลุ่มที่ดี คือ จุดมุ่งหมายที่สมาชิกของกลุ่มพึงพอใจ เชื่อมั่นว่าจะทำให้สำเร็จและสอดคล้องกับแรงจูงใจของตนในการเข้าเป็นสมาชิก

4. กฎเกณฑ์ คือ แนวทางหรือเครื่องมือที่ใช้สร้างความสัมพันธ์และการปฏิบัติตนระหว่างบุคคลในกลุ่ม เพื่อที่สมาชิกได้มีความเข้าใจที่ตรงกัน และถือปฏิบัติเป็นระเบียบข้อบังคับเหมือน ๆ กัน กฎเกณฑ์ที่ดีคือระเบียบข้อบังคับที่สมาชิกที่มีส่วนร่วมในการกำหนดขึ้น ยอมรับและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

5. กิจกรรมและแผนงาน คือ สิ่งที่สมาชิกกำหนดขึ้นในรูปของงานที่กลุ่มจะต้องทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม และมีการกำหนดวิธีปฏิบัติไว้เป็นขั้นตอนที่กลุ่มสามารถทำให้สำเร็จได้ผลตามเป้าหมาย และก่อให้เกิดความพอใจในกลุ่มสมาชิก

6. การสื่อสาร คือ การติดต่อแลกเปลี่ยนข่าวสารกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มในทุกรูปแบบจนเกิดความเข้าใจกันในหมู่สมาชิก การสื่อสารที่ดี คือ การสื่อสารแบบ 2 ทางระหว่างบุคคลในกลุ่มที่มีโอกาสเท่าเทียมกันในช่องทาง และรูปแบบของการสื่อสาร ทำให้การรับและการถ่ายทอดข่าวสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

7. ผลประโยชน์ คือสิ่งที่สมาชิกกลุ่มได้รับในรูปแบบต่าง ๆ กัน และก่อให้เกิดความพึงพอใจจากสิ่งที่ได้รับทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยจะต้องมีการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

เกณฑ์การพิจารณาความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

เนื่องจากความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนนั้นมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาอย่างยิ่ง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ความรู้และความเข้าใจที่เกี่ยวกับความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ การศึกษาก่อนหน้าส่วนใหญ่นิยมใช้เฉพาะเกณฑ์ความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านผลกำไรเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของธุรกิจ แต่วิสาหกิจชุมชนนั้นมีเป้าหมายและกระบวนในการก่อตั้งแตกต่างไปจากธุรกิจแบบดั้งเดิม ดังนั้น การพิจารณาตัวชี้วัดความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนจึงควรครอบคลุมทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ

ความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่นิยมใช้วัดความสำเร็จในองค์กรธุรกิจทั่วไป ผลจากการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ใช้วัดความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจมักประกอบไปด้วย 5 ปัจจัย คือ ผลกำไร การเพิ่มขึ้นของจำนวนพนักงาน การเจริญเติบโตของยอดขาย การเจริญเติบโตของสินทรัพย์ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า

ผลกำไรเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อความอยู่รอด และสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสถานะภาพขององค์กรธุรกิจได้เป็นอย่างดี เนื่องจากผลกำไรแสดงให้เห็นถึงความสามารถขององค์กรในการนำทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งหมดก่อให้เกิดผลกำไร ดังนั้น ผลกำไรจึงเป็นตัวชี้วัดที่นิยมนำมาใช้วัดผลการทำงานองค์กรธุรกิจ (Dyke,Fischer & Reuber, 1992 ; LeBrasseur, Zanibbi & Zinger, 2003; Lerner & Haber, 2000)

การเพิ่มของจำนวนพนักงานเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่นิยมนำมาใช้วัดความสำเร็จของธุรกิจขนาดเล็ก เนื่องจากความสำคัญขององค์กรธุรกิจที่มีต่อท้องถิ่นและประเทศชาติ คือ การสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่ประชาชน (Bruderl & Preisendorfer, 1998; Brush & Chaganti, 1998)

ปัจจัยทางด้านการตลาดมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กรธุรกิจ ดังนั้น การเจริญเติบโตของยอดขายมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความสำเร็จขององค์กรธุรกิจ ดังที่ Ensley, Carland และ Carland (2000) อ้างว่า การเจริญเติบโตของยอดขายเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญที่สุดของประสิทธิภาพในองค์กรธุรกิจ นอกจากนั้น ผลการวิจัยก่อนหน้าก็สนับสนุนแนวคิดนี้ (Gales & Blackburn, 1990; LeBrasseur, Zanibbi & Zinger, 2003; Robison, 1998)

การเจริญเติบโตของสินทรัพย์ สินทรัพย์เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับศักยภาพขององค์กรธุรกิจในการที่จะก่อตั้ง ดำเนินการ และขยายกิจการต่อไปในอนาคต เนื่องจากสินทรัพย์เป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนเป็นเงินสด หรือเป็นแหล่งที่มาของรายได้ที่เป็นตัวเงิน นอกจากนั้นการเพิ่มขึ้นของ

สินทรัพย์ยังเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากความสำเร็จในการดำเนินงานขององค์กร (Beeferman, 2001) งานวิจัยก่อนหน้าจึงนิยมใช้การเจริญเติบโตของสินทรัพย์เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จขององค์กรธุรกิจ (Allen & Helms, 2001; Jo & Lee, 1996; Morris, Williams, Allen & Avila, 1997)

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า ในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีทรัพยากรที่สามารถนำมาใช้เพื่อสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพ และดำเนินธุรกิจได้ทั้งสิ้น (Rocky Mountain Institute, 2001) การนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้เพื่อผลิตเป็นสินค้าและบริการสามารถสร้างและส่งเสริมการพึ่งตนเองของชุมชนในชนบทได้เป็นอย่างดี (Gonick, 1995) ดังนั้น การวัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าของธุรกิจชุมชน จึงเป็นปัจจัยที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของธุรกิจได้เป็นอย่างดี

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นได้ชัดว่า การนำเกณฑ์ทางด้านเศรษฐกิจมาใช้วัดความสำเร็จขององค์กรธุรกิจเป็นสิ่งที่มีความเหมาะสม ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงได้นำเกณฑ์ในด้านผลกำไร การเพิ่มขึ้นของจำนวนสมาชิกในกลุ่ม และการเจริญเติบโตของยอดขายมาเป็นเกณฑ์ในการวัดความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

2. ด้านที่ไม่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจโดยตรง

ผลประโยชน์ขององค์กรธุรกิจและความเป็นผู้ประกอบการ ไม่ได้มีผลเฉพาะการสร้างความมั่งคั่งด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการสร้างความมั่งคงทางด้านสร้างสังคมด้วย (Venktaraman, 1997) การดำเนินธุรกิจ หรือความเป็นผู้ประกอบการ เป็นกระบวนการในการสร้างคุณค่า โดยใช้ความทุ่มเททั้งทางด้านเวลา ความอุตสาห์วิริยะ และทรัพยากรอื่นๆของผู้ประกอบการ เพื่อรับผลตอบแทนทั้งที่เป็นตัวเงินและความพึงพอใจ (Morris, LaForge & Ingram, 1994) ดังนั้น ความพึงพอใจของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนทั้งทางด้านความพึงพอใจในงานที่ทำ และความพึงพอใจในชีวิตตนเอง จึงเป็นปัจจัยที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวทางการวัดความสำเร็จขององค์กรธุรกิจดังกล่าวข้างต้น งานวิจัยนี้จึงเสนอแนวทางการวัดความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ และด้านที่ไม่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจโดยตรง ซึ่งประกอบไปด้วย ผลกำไร การเพิ่มขึ้นของจำนวนสมาชิก การเจริญเติบโตของยอดขาย ความพึงพอใจในงานและความพึงพอใจในชีวิต

ความพึงพอใจในงาน

การศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจในงานวิจัยก่อนหน้ามักนิยมศึกษากันในสองมิติ คือ 1) มิติความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงาน และ 2) มิติความพึงพอใจของการรับบริการ สำหรับการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาในรูปแบบของผู้ปฏิบัติงาน นักวิชาการและผู้บริหารในองค์กรต่าง ๆ ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคลากรในองค์กร เนื่องจากมีความเชื่อว่าถ้าบุคลากรมีคุณภาพชีวิตที่ดีแล้วการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ก็จะสามารถกระทำได้สะดวกและรวดเร็ว

ความหมายของความพึงพอใจในงาน

ความพึงพอใจหรือความพอใจเป็นสภาวะทางอารมณ์หรือความรู้สึกทางอารมณ์ของบุคคลเมื่อได้รับการตอบสนองตามที่คาดหวัง โดยมีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้

Vroom (1994) ได้กล่าวถึงความพึงพอใจในงานไว้ว่า ทัศนคติที่มีต่องานอันเกิดจากผลที่บุคคลได้เข้าไปมีส่วนร่วมในงานที่ทำ ทัศนคติด้านบวกจะแสดงให้เห็นถึงสภาพความพึงพอใจในงาน และทัศนคติด้านลบจะแสดงให้เห็นสภาพความไม่พึงพอใจในงาน (หา ref จากภานุมาศ)

Applewhite (1965) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความพึงพอใจในงาน คือ ความสุข ความสบายที่ได้รับจากสภาพการทำงาน ความสุขจากการทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมงาน การมีทัศนคติที่ดีต่องานและความพอใจกับรายได้จากองค์การ และมีความหมายคล้ายคลึงกับขวัญและกำลังใจในการทำงาน หากแต่ขวัญและกำลังใจมักจะมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม ในขณะที่ความพึงพอใจในการทำงานเป็นเรื่องของบุคคลแต่ละคนที่มีความรู้สึกสะท้อนจากสภาพของการปฏิบัติงาน

Blum และ Taylor (1986) ได้เสนอว่า ความพึงพอใจในงานนั้นเป็นทัศนคติที่เป็นผลมาจากงานและปัจจัยแวดล้อม เช่น ค่าจ้าง สถานภาพ โอกาสก้าวหน้าในการทำงาน ความยุติธรรมของผู้บังคับบัญชา และความเหมาะสมของปริมาณงาน

Strauss และ Sayles (1960) ได้กล่าวถึงความพึงพอใจในงานไว้ว่า เป็นความรู้สึกพอใจในงานที่ทำ เมื่องานนั้นให้ผลประโยชน์ตอบแทนทั้งทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานได้

Gillmer (1973) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความพึงพอใจในงานไว้ว่า เป็นทัศนคติที่มีต่อการการปฏิบัติงาน ซึ่งมีสาเหตุมาจากแรงจูงใจในการทำงานทั้งในด้านองค์ประกอบภายใน และองค์ประกอบภายนอก

Newstrom และ Davis (1997) ได้อธิบายว่า ความพึงพอใจในการทำงานเป็นทัศนคติที่สำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้สึก หรืออารมณ์ที่ชอบหรือไม่ชอบในการทำงานของบุคคลากรในองค์การ

ศักดินา (2542) ได้เสนอว่า ความพึงพอใจในงานเป็นความรู้สึกหรือเป็นทัศนคติในทางบวกของบุคคลที่มีต่องานและองค์ประกอบต่าง ๆ ในการทำงาน ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการของบุคคลทั้งทางร่างกายและจิตใจ

กาญจน์ เรืองมนตรี (2543) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจว่า ความรู้สึก เช่น ความรู้สึกรัก ความรู้สึกชอบ ความภูมิใจ ความสุขใจ ความยินดี ความประทับใจ ความเห็นพ้องต้องกัน อันมีผลให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน มีการเสียสละ อุทิศแรงกายแรงใจและสติปัญญาให้แก่งานอย่างแท้จริง

พิศิษฐ์ ขาวจันทร์ (2546) ได้แสดงความเห็นว่า ความพึงพอใจเป็นสิ่งที่ดีหรือความรู้สึกในทางบวกที่ผู้ปฏิบัติงานมีต่องาน ความรู้สึกนี้จะช่วยจูงใจให้เกิดความรักในการปฏิบัติงาน มีความกระตือรือร้น มีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงาน มีขวัญและกำลังใจดี ส่งผลให้งานนั้นมีประสิทธิภาพซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จขององค์กร

ความพึงพอใจในงานจึงเป็นความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบของบุคคลที่มีต่องานที่ทำ โดยอาจเป็นความรู้สึกที่สะท้อนจากลักษณะงานโดยตรง หรือสะท้อนจากลักษณะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงาน เช่น ความรู้สึกต่อผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และค่าตอบแทนที่ได้รับจากงานนั้น ๆ
ความพึงพอใจในชีวิต

ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในงาน

ความพึงพอใจของบุคคลที่มีต่องานนั้นจะเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ที่ไปกระตุ้นความรู้สึกดังกล่าว จึงได้มีนักวิชาการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยหรือองค์ประกอบที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในงาน ดังนี้

Gilmer (1967) ได้เสนอองค์ประกอบของความพึงพอใจในงานไว้ ดังนี้

1. ความมั่นคงในงาน หมายถึง ความมั่นคงในการทำงาน การได้ทำงานตามหน้าที่อย่างเต็มความรู้ความสามารถ ได้รับความยุติธรรมจากผู้บังคับบัญชา บุคคลที่ลักษณะแตกต่างกันจะให้ความสำคัญในด้านความมั่นคงแตกต่างกัน เช่น พนักงานที่มีความรู้น้อยจะให้ความสำคัญกับความมั่นคงในงานมาก สำหรับคนที่มีความรู้สูงจะรู้สึกว่าไม่มีความสำคัญมากนัก และคนที่มีอายุมากต้องการความมั่นคงในงานมากกว่าคนที่มีอายุน้อย

2. โอกาสก้าวหน้าในการทำงาน ได้แก่ การมีโอกาสได้เลื่อนตำแหน่งที่สูงขึ้น การได้รับสิ่งตอบแทนในการทำงานจากความสามารถ

3. เพื่อนร่วมงานและการบริหารงานขององค์กร หมายถึง ความพึงพอใจต่อเพื่อนร่วมงาน ชื่อเสียงขององค์กร และลักษณะการบริหารงานในองค์กร

4. ค่าจ้าง โดยมากแล้ว ค่าจ้างจะก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจมากกว่าความพึงพอใจในการทำงาน ผู้ชายเห็นค่าจ้างเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าผู้หญิง และพนักงานในโรงงานจะให้ความสำคัญกับค่าจ้างมากกว่าผู้ที่ปฏิบัติงานในสำนักงานหรือหน่วยงานของรัฐ

5. ลักษณะของงานที่ทำ เป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับความรู้ความสามารถของผู้ปฏิบัติงาน หากผู้ปฏิบัติงานได้ทำงานที่ตรงกับความรู้ความสามารถของตนเองก็จะเกิดความพึงพอใจในงานนั้น

6. การให้คำปรึกษา เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจในงานได้ หากหัวหน้าไม่สามารถแสดงบทบาทการให้คำปรึกษาที่ดีแก่ลูกน้อง อาจเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดการขาดงานและลาออกจากงานในท้ายที่สุด

7. ลักษณะทางสังคม องค์ประกอบนี้เกี่ยวกับความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม หรือการยอมรับของสังคม ซึ่งก่อให้เกิดทั้งความพึงพอใจและความไม่พึงพอใจได้ ถ้างานใดผู้ปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขก็จะเกิดความพึงพอใจในงานนั้น ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กับคนและระดับงาน

8.การติดต่อสื่อสาร หมายถึง การรับและการส่งสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน รวมไปถึงการติดต่อกับบุคคลต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน

9. สภาพการทำงาน ได้แก่ แสงสว่าง เสียง อากาศ ห้องอาหาร ห้องน้ำ รวมไปถึงชั่วโมงในการทำงาน

10. ผลตอบแทนที่ได้จากการทำงาน ได้แก่ เงินบำเหน็จตอบแทนเมื่อออกจากงาน การบริการและการรักษาพยาบาล สวัสดิการ อาหาร ที่อยู่อาศัย วันหยุดพักผ่อนต่าง ๆ

Gosh และ Ghorpade (1981) ได้สรุปปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานไว้ 12 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยเฉพาะบุคคล ผลจากการวิจัยพบความแตกต่างระหว่างคนงานเพศหญิง และชาย โดยส่วนใหญ่คนงานเพศหญิงจะมีความพึงพอใจในงานมากกว่าคนงานชาย

2. จำนวนคนในครอบครัวที่ต้องเลี้ยงดู ผลจากการวิจัยพบว่า คนงานที่มีจำนวนคนในครอบครัวที่ต้องเลี้ยงดูเป็นจำนวนมากจะมีความพอใจในงานน้อย และในทางตรงกันข้าม คนงานที่มีภาระในการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวน้อย (ต่ำกว่า 4 คน) ส่วนใหญ่จะมีความพึงพอใจในงานสูง

3. อายุ เป็นตัวแปรที่มีความสำคัญต่อความพึงพอใจในงาน ผลจากการวิจัยในโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่า คนงานอายุมากและอายุน้อย (น้อยกว่า 30 ปี) มีความแตกต่างกันในเรื่องความพอใจในงาน

4. เวลาทำงาน จากการศึกษาวิจัยพบว่า คนงานที่ทำงานมาเป็นระยะเวลา 3 ปี หรือน้อยกว่า และที่ทำงานมากกว่า 6 ปี จะมีระดับความพอใจในงานมากกว่าคนงานที่ทำงานมากกว่า 4 ปี ถึง 6 ปี ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ช่วงเริ่มต้นการทำงานคนงานจะมีความพอใจในงานสูง และจะลดต่ำลงในช่วง 4 – 6 ปี และหลังจากนั้นความพึงพอใจจะกลับมาเพิ่มสูงขึ้นอีก

5. ความเฉลียวฉลาด ผลจากการวิจัยในโรงงานอุตสาหกรรมของประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาพบว่า คนงานที่เฉลียวฉลาดมักจะมีทัศนคติต่องานในทางที่ไม่ค่อยดี ถ้างานที่ได้รับมอบหมายนั้นง่ายเกินไป หรือไม่ท้าทายความสามารถของเขา

6. ระดับการศึกษา ผลจากการวิจัยพบว่า คนงานที่มีการศึกษาสูงค่อนข้างจะมีความพอใจในงานน้อยกว่าคนงานที่มีการศึกษาต่ำ

7. บุคลิกภาพ บุคลิกภาพส่วนตัวของคนงานจะมีส่วนสำคัญต่อความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจในงาน พนักงานที่มีบุคลิกดีเป็นที่ชื่นชอบของผู้ร่วมงาน และมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับผู้ร่วมงานทุกคนได้ดีจะมีความพึงพอใจในงานสูง

8. ความน่าสนใจของงาน ประเภทของงานที่น่าสนใจและไม่ทำจำเจเป็นปัจจัยสำคัญอีกหนึ่งประการที่สร้างความพึงพอใจในงานให้กับคนงาน เนื่องจากพฤติกรรมของพนักงานโดยทั่วไปนั้น ไม่ชอบทำงานซ้ำ ๆ ซาก ๆ และมีหัวหน้างานมาคอยควบคุมดูแล เหมือนกับมาคอยจับผิดตนอยู่ตลอดเวลา

9. ทักษะที่ต้องการ พนักงานมีความต้องการที่จะมีโอกาสได้ใช้ทักษะในการทำงานเพื่อทดลองความยกง่ายของงาน และเป็นการแสดงให้หัวหน้างานและเพื่อนร่วมงานได้เห็นถึงความสามารถของตน ดังนั้น การเปิดโอกาสให้พนักงานได้มีโอกาสแสดงความสามารถ ได้ใช้ทักษะ และรับผิดชอบในงานมากขึ้น จะส่งผลให้พนักงานเหล่านั้นเกิดความพอใจในงาน ก่อให้เกิดความตั้งใจในการทำงานมากขึ้นอันนำไปสู่ผลผลิตที่สูงขึ้น

10. สถานภาพทางอาชีพ แม้ว่าสถานภาพทางอาชีพกับความพอใจในงานจะมีความสัมพันธ์กัน แต่จะไม่เหมือนกันทุกประการ ผลการวิจัยพบว่า คนที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานมั่นคงอยู่แล้ว จะมีความสุข ความพึงพอใจกับงานของตนเอง แต่ถ้าได้มีโอกาสทำงานในตำแหน่งที่สูงขึ้น แม้ว่าจะไม่ค่อยชอบงานใหม่ แต่จะมีความพอใจในงานมากกว่าที่จะกลับไปทำงานในตำแหน่งเดิมอีก เนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีความต้องการที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงขึ้น และการยอมรับจากสังคม

11. สภาพภูมิศาสตร์ จากการสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มประชากรในประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่า คนที่ทำงานในมลรัฐที่เป็นที่ราบลุ่มจะมีความพอใจมากกว่าคนที่อาศัยอยู่ในมลรัฐที่เป็นภูเขา และคนที่อาศัยอยู่ในเมืองเล็กจะมีความพึงพอใจมากกว่าคนที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ แต่อย่างไรก็ตาม การนำปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์มาเป็นสาเหตุของความพึงพอใจในงานของพนักงานเพียงด้านเดียวนั้นไม่สามารถสะท้อนให้ภาพของความเป็นจริง จึงควรนำประเด็นอื่น ๆ มาประกอบการพิจารณาด้วย เช่น สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศาสนา เป็นต้น

12. ขนาดขององค์กร จากผลการศึกษาพบว่า ขนาดขององค์กรมีอิทธิพลต่อทัศนคติของคนงานเหมือนกัน เพราะผู้บริหารระดับสูง หัวหน้างานและคนงานในโรงงานขนาดเล็กมีโอกาสได้ใกล้ชิดกัน สร้างความรู้จัก และมีความเป็นกันเองสูง จึงส่งผลให้เกิดความสามัคคีร่วมมือในการทำงาน และบรรยากาศที่ดีในการทำงานมากกว่าในโรงงานขนาดใหญ่ ซึ่งผู้บริหารระดับสูงอาจดูแลไม่ทั่วถึง

Miton (1981) ได้เสนอองค์ประกอบที่มีผลต่อความพึงพอใจในงาน ดังนี้

1. ลักษณะงาน หมายถึง ความน่าสนใจภายในของงาน ความแปลกของงานโอกาสที่จะได้เรียนรู้งาน ปริมาณงาน โอกาสที่จะทำงานได้สำเร็จ งานที่ได้ใช้ความรู้ความสามารถ

2. ค่าตอบแทน หมายถึง จำนวนเงินที่ได้รับ ความยุติธรรม หรือความเท่าเทียมกันของรายได้ รวมไปถึงวิธีการจ่ายเงิน

3. การเลื่อนตำแหน่งการทำงาน หมายถึง โอกาสในการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง ความยุติธรรมในการเลื่อนตำแหน่ง

4. การได้รับการยอมรับนับถือ หมายถึง การได้รับการยกย่องชมเชยในความสำเร็จของงาน ความเชื่อถือความเชื่อมั่นจากบุคคลอื่น

5. ผลประโยชน์ หมายถึง บำเหน็จบำนาญ ค่ารักษาพยาบาล วันหยุด

6. สภาพการทำงาน หมายถึง ชั่วโมงการทำงาน การหยุดพัก วัสดุอุปกรณ์ บรรยากาศในการทำงาน สถานที่ตั้ง สิ่งอำนวยความสะดวกทางกาย

7. การนิเทศงาน หมายถึง เทคนิควิธีของการนิเทศ ความมีมนุษย์สัมพันธ์ในการนิเทศงาน และทักษะทางการบริหารของผู้นิเทศ

8. ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน เช่น เคารพยกย่องนับถือ การช่วยเหลือและมิตรไมตรีที่ดีต่อกัน

9. การบริหารงาน หมายถึง นโยบายการบริหารงาน

ศศิธร สาเอี่ยม (2544) ได้สรุปองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจในงานว่าเกิดจากการได้รับการตอบสนองความต้องการของบุคคล นอกจากนี้ความต้องการในการทำงานเป็นสิ่งจูงใจให้

มนุษย์เกิดความพึงพอใจในงาน สิ่งจูงใจจะเกิดจากภายในหรือภายนอกบุคคลก็ได้ ดังนั้นในการปฏิบัติงานของบุคลากรย่อมต้องการสิ่งจูงใจต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของตน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. ได้รับมอบหมายงานตรงตามความสนใจ
2. มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสมสำหรับการปฏิบัติงาน
3. ได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรม
4. มีโอกาสก้าวหน้าในหน้าที่การงาน
5. สภาพการทำงานที่ดี รวมทั้งชั่วโมงการทำงานและสถานที่เหมาะสม สะดวกไปการเดินทางมาทำงาน รวมทั้งสวัสดิการอย่างอื่น
6. การทำงานร่วมกับผู้บังคับบัญชาที่เข้าใจในการควบคุม การปกครองและโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นผู้ที่ตนยกย่องนับถือ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544) ได้เสนอปัจจัยหลัก 3 ประการที่เป็นองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน ดังนี้

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่

1.1 ประสบการณ์ในการทำงานของแต่ละบุคคล บุคคลที่มีประสบการณ์ในการทำงานมาก จนกระทั่งมีความรู้ความชำนาญในการทำงานมากขึ้น มักก่อให้เกิดความพึงพอใจในงานที่ปฏิบัติ

1.2 เพศ ปัจจัยนี้มักจะเกี่ยวข้องกับลักษณะของงานที่ปฏิบัติ รวมไปถึงระดับความทะเยอทะยาน และความต้องการทางด้านการเงิน

1.3 จำนวนสมาชิกในความรับผิดชอบ และกลุ่มที่ปฏิบัติงานด้วยกันย่อมจะมีผลต่อความพึงพอใจในการทำงาน ถ้าหากสมาชิกในกลุ่มมีทักษะในงานหลายด้าน และมีความสามัคคีกันความพึงพอใจในงานก็จะมีสูง

1.4 อายุ แม้อาจจะไม่ได้มีผลต่อความพึงพอใจในงานโดยตรง แต่ก็เกี่ยวข้องกับระยะเวลา และประสบการณ์ในการทำงาน ผู้ที่มีอายุมากมักจะมีประสบการณ์ในการทำงานนาน แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะงานและสถานการณ์ในการทำงานก็เป็นปัจจัยที่ต้องนำมาพิจารณาด้วย

1.5 ช่วงเวลาในการทำงาน งานที่ทำในช่วงเวลาปกติ จะสร้างความพึงพอใจในการทำงานมากกว่างานที่ต้องทำในเวลาที่บุคคลอื่นไม่ต้องทำงาน

1.6 เชาว์ปัญญาของพนักงาน มักเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ และลักษณะงานที่ทำ

1.7 การศึกษา มักเกี่ยวข้องกับลักษณะงานที่ปฏิบัติว่ามีความเหมาะสมกับความรู้ความสามารถของพนักงาน

1.8 บุคลิกภาพของบุคลากร ผู้ที่มีบุคลิกภาพที่ผิดปกติมักจะไม่พึงพอใจในงานที่ทำอยู่ได้ง่ายกว่าบุคคลปกติทั่วไป

1.9 ระดับเงินเดือน เงินเดือนมีส่วนในการสร้างความพึงพอใจในการทำงาน ผู้ที่มีเงินเดือนสูงจึงมีความพึงพอใจในการทำงานสูงกว่าผู้ที่มีเงินเดือนต่ำ

1.10 แรงจูงใจในการทำงาน แรงจูงใจเป็นการแสดงออกถึงความต้องการของบุคคลโดยเฉพาะแรงจูงใจจากปัจจัยของผู้ปฏิบัติงานเอง

1.11 ความสนใจในงาน บุคคลที่สนใจในงาน และได้งานที่ตนเองถนัด และพอใจจะมีความสุข และพึงพอใจในการทำงานมากกว่าบุคคลที่ความสนใจในชีวิตไม่ได้อยู่ที่งาน

2. ปัจจัยด้านงาน

2.1 ลักษณะของงาน ได้แก่ ความน่าสนใจของงาน ความท้าทายของงาน โอกาสที่ได้เรียนรู้และศึกษางาน เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความพึงพอใจในการทำงานมีความต้องการที่จะปฏิบัติงานนั้น ๆ และเกิดความผูกพันต่องาน

2.2 ทักษะในการทำงาน มักจะต้องพิจารณาควบคู่ไปกับลักษณะของงาน ฐานะทางอาชีพ ความรับผิดชอบ เงินเดือนที่ได้รับ ต้องพิจารณาไปด้วยกันจึงจะเกิดความพึงพอใจ

2.3 ฐานะทางวิชาชีพ จะต้องพิจารณาควบคู่ไปกับความอิสระในงานที่ทำ และความภาคภูมิใจในงานประกอบกันไปด้วย

2.4 ขนาดของหน่วยงาน ความพึงพอใจของบุคลากรในหน่วยงานที่เล็กจะมีมากกว่าบุคลากรที่ปฏิบัติงานอยู่ในหน่วยงานขนาดใหญ่

2.5 ความห่างไกลของงานกับที่ทำงาน การเดินทาง การจราจรติดขัด และความเหน็ดเหนื่อยจากการเดินทาง มีผลต่อความพึงพอใจในการทำงาน

2.6 สภาพทางภูมิศาสตร์ และพื้นที่มีส่วนสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการทำงาน

2.7 โครงสร้างของงาน ความชัดเจนของงานที่สามารถชี้แจงเป้าหมายของงาน รายละเอียดของงาน ตลอดจนมาตรฐานในการปฏิบัติงาน

3. ปัจจัยด้านการจัดการ

3.1 ความมั่นคงในงาน ผลจากการศึกษาส่วนใหญ่พบว่า บุคลากรมีความต้องการงานที่มีความมั่นคง เช่น บริษัทญี่ปุ่นก็ยังคงคิดถึงความมั่นคงของงาน คือ มีการจ้างงานตลอดชีวิต จากการสอบถามพนักงานด้านความต้องการความมั่นคงของงาน พนักงานร้อยละ 80 ต้องการงานที่มีความมั่นคง

3.2 รายรับ ผลการจากศึกษาพบว่า ความต้องการด้านรายรับเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญน้อยกว่าความมั่นคงในการทำงาน ลักษณะของงาน และความก้าวหน้าของงาน แต่สภาวะ

เศรษฐกิจปัจจุบันที่ค่าครองชีพสูงขึ้น ปัจจัยด้านรายรับอาจกลายมาเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก

2.3 ผลประโยชน์ เช่นเดียวกันกับรายรับ การรับผลประโยชน์เป็นสิ่งที่ชดเชย และสร้างความพึงพอใจในการทำงานได้

2.4 โอกาสก้าวหน้า โอกาสที่จะมีความก้าวหน้าในการทำงานมีความสำคัญสำหรับอาชีพทุกอาชีพ

2.5 อำนาจตามตำแหน่งหน้าที่ หมายถึง อำนาจที่หน่วยงานมอบให้ตามตำแหน่ง เพื่อควบคุมสั่งการ ผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้ร่วมงานให้ปฏิบัติงานที่มอบหมายให้สำเร็จ

2.6 สภาพการทำงาน พนักงานมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมากมาย ในด้านสถานการณ์และสภาพการทำงาน มีพนักงานที่ทำงานในสำนักงานที่ให้ความสำคัญกับสภาพการทำงาน ความพอใจในการทำงานที่มาจากสาเหตุของสภาพในที่ทำงาน

2.7 เพื่อนร่วมงาน ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนร่วมงานด้วยกัน จะทำให้มีความสุขในการทำงาน

2.8 ความรับผิดชอบงาน ผลจากการศึกษาพบว่า พนักงานที่มีขวัญและกำลังใจที่ดีย่อมจะมีความรับผิดชอบในการทำงานสูง ความพอใจในการทำงานมีความสัมพันธ์กับความรับผิดชอบร่วมกับปัจจัยอื่น ๆ เช่น อายุ

2.9 การนิเทศงานสำหรับพนักงาน การนิเทศงานคือ การชี้แจะในการทำงานจากหน่วยงาน ดังนั้น ความรู้สึกต่อผู้นิเทศก็มักจะเน้นความรู้สึกที่มีต่อหน่วยงาน และองค์การด้วย

2.10 การสื่อสารกับผู้บังคับบัญชา พบว่า พนักงานมีความต้องการรู้ว่าการทำงานของตนเองเป็นอย่างไร จะปรับปรุงการทำงานของตนเองอย่างไร ข่าวสารจากหน่วยงานจึงมีความหมายและความสำคัญสำหรับผู้ปฏิบัติงาน

2.11 ความศรัทธาในตัวผู้บริหาร บุคลากรที่ชื่นชมความสามารถของผู้บริหารจะมีขวัญและกำลังใจในการทำงาน และเป็นผลให้เกิดกำลังใจในการทำงานด้วย

2.12 ความเข้าใจกันระหว่างผู้บริหารและพนักงาน ความเข้าใจอันดีต่อกันทำให้พนักงานเกิดความพึงพอใจในงาน

Hoy และ Miskel (2001) ได้สรุปผลจากการวิจัยก่อนหน้าเกี่ยวกับองค์ประกอบที่ทำให้เกิดความพึงพอใจในงานไว้เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. ลักษณะงานขององค์กร ได้แก่ โครงสร้างองค์กร ความเป็นองค์กรวิชาชีพ การใช้ภาวะผู้นำ ข้อมูลย้อนกลับ วัฒนธรรมองค์กร

2. ลักษณะการดำเนินงาน ได้แก่ ความมีอิสระ การจ่ายผลตอบแทน ความสำคัญของงาน ความท้าทาย ความหลากหลายของงาน

3. ลักษณะของผู้ปฏิบัติงาน ได้แก่ อายุ สถานภาพ การศึกษา การจูงใจ

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบและแรงจูงใจทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร ถ้าหากบุคลากรได้รับการตอบสนองก็จะเกิดความพึงพอใจในการทำงาน อันจะส่งผลต่อความตั้งใจในการปฏิบัติงานและนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าขององค์กร งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาอิทธิพลของลักษณะทางประชากรศาสตร์ และคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนต่อความพึงพอใจในงานที่ปฏิบัติในวิสาหกิจชุมชน

ความพึงพอใจในชีวิต

ความพึงพอใจในชีวิตมีลักษณะเป็นนามธรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขของมนุษย์ นักวิชาการต่าง ๆ จึงให้ความสนใจและอธิบายความหมายของความพึงพอใจไว้ดังนี้

Barrow และ Smith (1979) ได้ให้ความหมายว่า ความพึงพอใจในชีวิต หมายถึง ความรู้สึกที่เป็นสุข ซึ่งประกอบไปด้วย ความสนุกสนาน การมีประสบการณ์ที่ดีในชีวิต การได้รับผลตอบแทนจากการทำงานของตนเองที่เหมาะสม การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น การไม่เผชิญกับความเครียดและสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา

Diener (1984) ได้ให้คำจำกัดความของความพึงพอใจในชีวิตไว้ว่า เป็นการตัดสินชีวิตของบุคคลตามการรับรู้ที่ครอบคลุมชีวิตในภาพรวม และเป็นมิติหนึ่งของความผาสุก

Landry (2000) ได้เสนอว่า ความพึงพอใจในชีวิตเป็นองค์ประกอบหนึ่งของความผาสุก ซึ่งประเมินได้จากเกณฑ์ของแต่ละบุคคลในกระบวนการตัดสินใจ โดยความพึงพอใจในชีวิตเป็นตัวชี้วัดหนึ่งของการมีจิตใจหรืออารมณ์ที่ดี

Campbell (1976) ได้ให้ความหมายว่า ความพึงพอใจในชีวิตเป็นความคิดเห็นเกี่ยวกับความสุขสบายที่แต่ละคนเปรียบเทียบความคิดเห็นของสถานการณ์ปัจจุบันที่เป็นอยู่กับสถานการณ์ที่เขาอยากเป็นหรือที่คาดหวัง ผลที่จะได้เป็นความพอใจหรือไม่พอใจ

สุนิตรา จตุพรพิพัฒน์ (2543) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความพึงพอใจในชีวิตเป็นความรู้สึกที่ดี ความรู้สึกชื่นชอบความพอใจในการดำเนินชีวิตทั่วไป ซึ่งเป็นผลมาจากการรับรู้ต่อสภาวการณ์ที่ปรารถนาอยากให้เป็นเปรียบเทียบกับสภาวการณ์ที่เป็นอยู่ ซึ่งบุคคลประเมินความพึงพอใจในชีวิตของตนเอง โดยการมองภาพรวมการรับรู้เป้าหมายการให้คุณค่า

นฤมล ผ่องใส (2544) ได้ให้ความหมายว่า ความพึงพอใจในชีวิตเป็นการประเมินความชื่นชอบตนเองในภาพรวม จากการประเมินในด้านต่าง ๆ ที่บุคคลเห็นว่ามีความหมาย และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของเขา เป็นการประเมินความพอใจต่อสิ่งที่ประสบในชีวิต และความรู้สึกมีความสุขในการดำเนินชีวิต

องค์ประกอบของความพึงพอใจในชีวิต

Flamagan (1978) พบว่า ความพึงพอใจของบุคคลในด้านต่าง ๆ เป็นอีกมิติหนึ่งของคุณภาพชีวิต ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านร่างกาย

1.1 องค์ประกอบต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ประกอบไปด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ความปลอดภัยในทรัพย์สิน

1.2 สุขภาพและความปลอดภัยส่วนบุคคล คือ ความปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บด้านร่างกาย จิตใจ ปลอดภัยจากอุบัติเหตุและอันตรายอื่น ๆ

2. ด้านสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น

2.1 สัมพันธภาพกับคู่สมรสหรือคู่รัก

2.2 การมีและได้เลี้ยงดูบุตรหลาน

2.3 สัมพันธภาพกับบิดามารดาและบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว

2.4 สัมพันธภาพกับเพื่อน

3. ด้านกิจกรรมในสังคม

3.1 กิจกรรมที่ให้ความช่วยเหลือส่งเสริมบุคคลอื่น ๆ ในสังคม เช่น การสมาชิกขององค์การกลุ่มอาสาสมัคร และการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

3.2 กิจกรรมในท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐ

4. ด้านการพัฒนาตนเอง และความสมหวังในการทำงาน

4.1 การพัฒนาสติปัญญา ได้แก่ การเรียนรู้ การเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษามีความสามารถในการแก้ปัญหา เพิ่มความเข้าใจในด้านต่าง ๆ ของชีวิต

4.2 ความเข้าใจส่วนบุคคล และการวางแผนของตนเอง ได้แก่ การมีเป้าหมายในชีวิตมีหลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต การตัดสินใจ และวางแผนในกิจกรรมและบทบาทของตน

4.3 การประกอบอาชีพการงาน มีความสนใจในงาน ได้รับการยอมรับ ประสบความสำเร็จในงานที่ได้รับการตอบแทนที่ดี

4.4 การแสดงความคิดสร้างสรรค์ กล้าแสดงออกถึงความคิดริเริ่มใหม่ ๆ มีความตื่นตัวอยู่เสมอ

5. ด้านการสันทนาการ

5.1 การเข้าสังคม พบปะสังสรรค์กับบุคคลใหม่ ๆ ทั้งในและนอกบ้าน มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม

5.2 การได้รับสิ่งบันเทิง ได้แก่ การดูโทรทัศน์ ฟังเพลง อ่านหนังสือ ดูภาพยนตร์ หรือดูกีฬา

5.3 การหาสิ่งหย่อนใจโดยที่ตนเองเป็นผู้ปฏิบัติ เช่น การออกกำลังกาย การเล่นกีฬาต่าง ๆ และการท่องเที่ยว

2.3 ความเป็นผู้ประกอบการ

ผู้ประกอบการเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนธุรกิจทุก ๆ ประเภท ทั้งที่มีขนาดเล็กและขนาดใหญ่ องค์กรที่มุ่งหวังผลกำไร หรือไม่มุ่งหวังผลกำไร ให้ประสบความเจริญก้าวหน้าโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่เลือกประกอบอาชีพอิสระมีความจำเป็นต้องมีคุณลักษณะของนักประกอบการอยู่ในตนเอง ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินธุรกิจชุมชนให้เจริญก้าวหน้า จึงต้องนำแนวคิดและแนวปฏิบัติของความเป็นผู้ประกอบการเข้ามาประยุกต์ใช้ในการประกอบการวิสาหกิจชุมชน

ความหมายของผู้ประกอบการ

ได้มีนักวิชาการหลายท่านแสดงทัศนะเกี่ยวกับความหมายของผู้ประกอบการ ดังนี้

Cantillon (1755) ได้ให้คำจำกัดความว่า ผู้ประกอบการ คือบุคคลที่สามารถคาดการณ์ถึงความเสี่ยงภัยที่อาจเกิดขึ้นได้ และสามารถสร้างกำไรโดยการหลีกเลี่ยงจากความเสี่ยงนั้น (อ้างใน Ahmad & Seymour, 2009)

Turgot และ say (1803) แสดงความเห็นว่า ผู้ประกอบการนั้นมีความแตกต่างไปจากนายทุนในเรื่องของการยอมรับความเสี่ยงภัย และความไม่แน่นอนที่อาจเกิดขึ้น นอกจากนั้นผู้ประกอบการยังเป็นผู้จัดหาและการจัดการให้ปัจจัยต่าง ๆ เกิดมูลค่าขึ้น (อ้างใน Orobia, 2011)

Schumpeter (1934) กล่าวว่า ผู้ประกอบการทำหน้าที่ในการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ โดยไม่ยึดติดกับข้อจำกัดเดิมที่มีอยู่ (อ้างใน Bruyat & Julien, 2000)

Kilby (1971) ได้แสดงความเห็นไว้ว่า ผู้ประกอบการ คือ ผู้ทำการจัดสรรปัจจัยการผลิตทำการเสี่ยง รวมทั้งติดสินใจเพื่อดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง

Zimmerer และ Scarborough (1996) เสนอว่า ผู้ประกอบการ คือ บุคคลผู้ก่อตั้งธุรกิจใหม่จากการแสวงหาโอกาสและความเป็นไปได้ และมีการนำทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อหวังผลกำไร และความเติบโตทางเศรษฐกิจโดยยอมที่จะเผชิญกับความเสี่ยงและความไม่แน่นอน

ดนัย เทียนพุฒิ (2531) กล่าวว่า ผู้ประกอบการ หมายถึง ผู้ที่ริเริ่มและดำเนินกิจการด้วยตนเอง

ชุติภา โอภาสานนท์ (2543) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ผู้ประกอบการคือผู้ที่เป็นเจ้าของธุรกิจที่ได้มองเห็นโอกาสที่จะทำกำไร โดยการผลิตสินค้าชนิดใหม่ขึ้นมาเสนอขายในตลาด ด้วยการนำเอาขบวนการผลิตใหม่ ที่มีประสิทธิภาพดีกว่าเดิมเข้ามาใช้ หรือด้วยการปรับปรุงองค์กร อีกทั้งยังเป็นผู้แสวงหาเงินทุน รวบรวมปัจจัยในการผลิตและการจัดการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

อำนาจ ธีระวนิช (2549) ได้เสนอว่า ผู้ประกอบการ หมายถึง บุคคลที่ค้นหาความต้องการของตลาดและเปิดธุรกิจใหม่เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการเหล่านั้นได้ โดยยอมรับความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นจากการดำเนินธุรกิจ ดังนั้น ผู้ประกอบการจึงแตกต่างจากผู้จัดการ และบุคคลที่ได้รับผลตอบแทนในลักษณะของค่าจ้างและรางวัล แต่ไม่ได้มีความเสี่ยงทางการเงินในฐานที่เป็นเจ้าของ

เพ็ญศรี เลิศเกียรติวิทยา (2549) กล่าวว่า ผู้ประกอบการ หมายถึง ผู้ที่คิดริเริ่มดำเนินธุรกิจขึ้นมาเป็นของตนเอง มีการวางแผนการดำเนินงาน และดำเนินธุรกิจทุกด้านด้วยตนเอง โดยยอมรับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เพื่อมุ่งหวังผลกำไรที่เกิดจากผลการดำเนินงานของตนเอง

จากคำจำกัดความเบื้องต้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า ผู้ประกอบการ คือ ผู้ที่สร้างมูลค่าให้เกิดขึ้น จากการแสวงหาโอกาสใหม่ ๆ ในการดำเนินงาน และยังยอมรับความเสี่ยงภัยที่อาจเกิดขึ้นได้จากการดำเนินงานตามแนวคิดใหม่นั้น การพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการให้เกิดขึ้นกับผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน จึงเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเจตคติในการเลือกประกอบธุรกิจชุมชน รวมไปถึงความสำเร็จในการประกอบธุรกิจธุรกิจชุมชนในอนาคต

คุณลักษณะของผู้ประกอบการ

คุณลักษณะของผู้ประกอบการเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินกิจการ จึงได้มีการศึกษาถึงลักษณะความเป็นผู้ประกอบการดังนี้

McCleland (1965) ได้กำหนดคุณลักษณะและพฤติกรรมของผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จไว้ดังต่อไปนี้

1. ความกล้าหาญ (Courage)
2. การมุ่งปฏิบัติ (Action Orientation)
3. การมุ่งในความสำเร็จ (Success Orientation)
4. การมองเห็นโอกาส (Perception of Opportunities)
5. การเสี่ยงในอัตราปานกลาง (Moderate Risk Taking)
6. การตั้งเป้าหมาย (Goal Setting)
7. การมองในระยะยาว (Long Term Perception)
8. การตั้งเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง (Continuous Goal Setting)
9. การยึดมั่นในความเป็นจริง (Reality Orientation)
10. แรงจูงใจและพลัง (Motivation and Energy)
11. ความแน่วแน่ในความคิด (Single-Mindedness)
12. การพึ่งพาตนเอง (Self-Reliance)
13. ความเป็นอิสระ (Independence)
14. ความมั่นใจในตนเอง (Self-Confidence)
15. การชื่นชมในความสามารถและเชื่อมั่นในตนเอง (Self Esteem and Self-Faith)
16. การสนองต่อความล้มเหลว (Response to Failure)
17. นิสัยการแก้ปัญหา (Problem-solving Behavior)
18. ความไม่ย่อท้อในการแก้ปัญหา (Tenacity in Problem Solving)
19. ความอดทนต่อความคลุมเครือและความไม่แน่นอน (Tolerance of Ambiguity and Uncertainty)

Kuratko และ Hodgetts (2004) ได้ระบุคุณลักษณะสำคัญพื้นฐานของผู้ประกอบการที่จะประสบความสำเร็จไว้ดังนี้

1. ความรู้ความสามารถในธุรกิจที่ดำเนินการ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่สุดสำหรับการดำเนินธุรกิจขนาดย่อม

2. ความสามารถทางความคิด ความเข้าในถึงความสัมพันธ์ของงานทั้งหมด และมีความรู้อย่างกว้างขวาง

3. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นทักษะการสื่อสารในการติดต่อหรือการดำเนินงานกับบุคคลอื่น ๆ เช่น พนักงาน ลูกค้า องค์กรต่าง ๆ รวมทั้งทักษะการจูงใจและความเป็นผู้นำ

4. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง เป็นความรู้สึกที่ต้องการจะทำการใด ๆ ให้สัมฤทธิ์ผลด้วยตนเอง

5. ความคิดสร้างสรรค์ เป็นความสามารถที่จะนำข้อมูลและขบวนการต่าง ๆ เพื่อสร้างหรือผลิตสิ่งที่มีคุณค่าออกมาใหม่

ในขณะที่ Longnecker และ Moore (1991) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับลักษณะความเป็นผู้ประกอบการไว้ว่า เป็นการยากที่จะระบุหรือชี้ชัดให้คำจำกัดความเฉพาะเจาะจงถึงคุณลักษณะของผู้ประกอบการ แต่อย่างน้อยควรประกอบไปด้วย 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. มีความต้องการประสบความสำเร็จสูง (High Need for Achievement)
2. กล้าเสี่ยง (Willing to Take Risk)
3. มีความมั่นใจในตนเอง (Self Confidence)
4. มีความต้องการแสวงหาความปลอดภัย (A Need to Seek Refuge)

นิธินา ศรีประเสริฐ (2544 : 12 - 21) กล่าวว่า คุณสมบัติของผู้ประกอบการที่ดีที่ส่งผลให้ผู้ประกอบการประสบความสำเร็จ จะมีลักษณะรวมที่เหมือน ๆ กัน หลายประการ ได้แก่

1. มีความทะเยอทะยาน
2. มีความยึดมั่นไม่ย่อท้อ
3. มีความเชื่อมั่น
4. มีความสามารถในการตัดสินใจ
5. มีลักษณะนิสัยชอบเสี่ยง
6. มองการเปลี่ยนแปลงคือโอกาส
7. มีความอดทนต่อความคลุมเครือ

8. รู้จักเริ่มต้นและต้องการความสำเร็จ

9. จดจ่อในรายละเอียด ต้องการผลงานที่สมบูรณ์แบบ

10. ตระหนักในคุณค่าของเวลา

11. มีความคิดสร้างสรรค์

12. มองภาพใหญ่คิดใหญ่

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (2543 : 15 - 25) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะของผู้ประกอบการที่ช่วยให้ประสบความสำเร็จซึ่งต้องประกอบไปด้วยกันหลายประการ ได้แก่

1. ความกล้าเสี่ยง

2. ต้องการมุ่งความสำเร็จ

3. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

4. รู้จักผูกพันต่อเป้าหมาย

5. ความสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้อื่น

6. ยืนหยัดต่อสู้ทำงานหนัก

7. เอาประสบการณ์ในอดีตมาเป็นบทเรียน

8. มีความสามารถในการบริหารงาน และเป็นผู้นำที่ดี

9. มีความเชื่อมั่นตนเอง

10. มีวิสัยทัศน์กว้างไกล

11. มีความรับผิดชอบ

12. มีความกระตือรือร้น และไม่หยุดนิ่ง

13. ใฝ่หาความรู้เพิ่มเติม

14. กล้าตัดสินใจและมีความมุมานะพยายาม

15. อย่าตั้งความหวังไว้กับผู้อื่น

16. มองเหตุการณ์ปัจจุบันเป็นหลัก

17. สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม

18. ทำอะไรเกินตัวคือความล้มเหลว

19. ต้องมีความร่วมมือและแข่งขัน

20. ประหยัดเพื่ออนาคต

21. มีความซื่อสัตย์

เพ็ญศรี เลิศเกียรติวิทยา (2549) ได้เสนอคุณสมบัติของผู้ประกอบการที่ประสบผลสำเร็จไว้ดังต่อไปนี้

1. ต้องเป็นนักแสวงหาโอกาส คือ จะต้องเป็นผู้มองเห็นโอกาสและหาช่องทางการค้าได้ตลอดเวลา แม้จะตกอยู่ในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ

2. ต้องเป็นนักเสี่ยง ต้องกล้าได้กล้าเสีย พร้อมที่จะดำเนินการทันที เมื่อมองเห็นโอกาสโดยไม่เสียเวลา เพราะอาจสายเกินไป

3. ต้องเป็นคนมีความคิดริเริ่ม หรือสร้างสรรค์ในการผลิตสินค้าหรือบริการใหม่ ๆ ออกสู่ตลาดที่มีสภาพการแข่งขันสูง

4. ต้องเป็นคนที่ไม่ท้อถอยง่าย มีความอดทน โดยเฉพาะระยะเริ่มก่อตั้งธุรกิจจะต้องประสบกับปัญหามากมาย ผู้ประกอบการที่ยืนหยัดอยู่ได้ จะต้องเป็นคนที่มีความอดทนสูง

5. ต้องเป็นคนที่ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ และตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาทำให้สามารถปรับตัวได้เสมอ

6. ต้องเป็นคนที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ทำให้ธุรกิจมีทิศทางชัดเจน ไม่เดินทางออกนอกลู่นอกทาง สามารถมุ่งไปสู่อนาคตด้วยเป้าหมายที่วางไว้อย่างแน่นอน

7. ต้องมีเครือข่ายดี เพื่อที่จะทำให้ได้ประโยชน์ทั้งด้านข้อมูลข่าวสาร และได้รับความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ จากเครือข่ายได้เป็นอย่างดี

ชุติภา โอภาสนนนท์ (2543) ได้สรุปคุณลักษณะของบุคคลที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจไว้ดังนี้

1. ความกล้าเสี่ยง ผู้ที่เป็นผู้ประกอบการชอบทำงานที่ท้าทายความรู้ความสามารถของตนเอง จะไม่มีความภูมิใจกับงานที่ง่าย หรืองานที่เป็นไปได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการจะหลีกเลี่ยงงานที่มีความเสี่ยงเกินไป แต่จะชอบงานที่มีความเสี่ยงปานกลาง ผู้ประกอบการมีความสุขและภูมิใจเป็นอย่างมากที่ทำได้สำเร็จ ในขณะที่คนอื่นล้มเหลว หรือไม่กล้าลงมือทำ

2. ต้องการมุ่งความสำเร็จ ผู้ประกอบการจะมุ่งมั่นใช้พลังความคิดสติปัญญา ความสามารถทั้งหมด ทำงานหนักทุ่มเทให้กับงาน เพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามแนวทางที่วางไว้ โดยไม่คำนึงถึงความยากลำบาก

3. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ผู้ประกอบการจะไม่พอใจที่จะทำในสิ่งซ้ำ ๆ เหมือนแบบดั้งเดิม ผู้ประกอบการจึงนำประสบการณ์ที่ผ่านมาประยุกต์ใช้สร้างสรรค์ หาวิธีการใหม่ที่ดีกว่าเดิมนำมาใช้กับการบริหารธุรกิจ ซึ่งความคิดสร้างสรรค์นี้ผู้ประกอบการอาจคิดขึ้นมาเองทั้งหมดหรือนำแนวคิดมาจากนักวิจัยหรือผู้เชี่ยวชาญก็ได้

4. รู้จักผูกพันต่อเป้าหมาย เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ผู้ประกอบการจะทุ่มเททุกอย่างเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย จึงส่งผลให้ต้องมีการวางแผนกลยุทธ์ไว้ล่วงหน้าเป็นอย่างดี เพื่อป้องกันความล้มเหลว มีการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคที่อาจขัดขวางในการไปสู่เป้าหมาย แต่ขณะเดียวกัน มองโลกในแง่ดี มีความหวัง มุ่งมั่นต่อเป้าหมายของความสำเร็จจนมองเห็นอนาคต

5. ความสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้อื่น ผู้ประกอบการที่ดีนอกจากมีความสามารถในการทำงานแล้ว ยังต้องมีความสามารถในการชักจูงโน้มน้าวจิตใจผู้อื่นให้ความร่วมมือช่วยเหลือในการทำงาน รู้จักใช้ความสามารถในการสร้างทัศนคติที่ดีและแรงจูงใจต่อผู้ร่วมงานให้สามารถเข้าใจในวิธีการทำงาน เต็มใจปฏิบัติงานที่วางไว้

6. ยืนหยัดต่อสู้ทำงานหนัก เมื่อผู้ประกอบการพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วจึงตั้งเป้าหมาย จากนั้นก็จะพยายามทำงานอย่างหนัก ทำงานอย่างเต็มกำลังความสามารถ แม้ว่าจะต้องเผชิญกับปัญหาหรืออุปสรรค

7. เอาประสบการณ์ในอดีตมาเป็นบทเรียน เป็นคุณลักษณะสำคัญที่ควรจะปฏิบัติสำหรับผู้ประกอบการ เป็นการมองในอดีตที่เคยทำผิดพลาด นำมาเป็นบทเรียนสะท้อนไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นอีก หรือนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน ให้มุ่งไปสู่การทำงานที่ดีกว่าเดิม ผู้ประกอบการจะมองเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นโอกาสที่จะได้เรียนรู้ ในการทำงาน

8. มีความสามารถในการบริหารงาน และเป็นผู้นำที่ดี โดยเฉพาะช่วงเริ่มต้นดำเนินธุรกิจจะต้องรับบทเป็นผู้นำ ที่ลงมือทำทุกอย่างด้วยตนเอง ทำงานหนัก เพื่อให้บรรลุความสำเร็จ เอาใจใส่ผู้ร่วมงาน วางแนวทางการทำงาน พร้อมให้คำแนะนำต่าง ๆ ต่อมากิจการเติบโตขึ้น การบริหารงานก็เปลี่ยนแปลงไป ลูกน้องมีการพัฒนาความสามารถและเชื่อมั่นได้มากขึ้น ผู้ประกอบการจึงไว้ใจและแบ่งความรับผิดชอบให้ลูกน้องมากขึ้น เพื่อตนเองจะได้มีเวลาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ขยายกิจการหรือลงทุนใหม่

9. มีความเชื่อมั่นตนเอง ผู้ที่ประสบความสำเร็จ มักจะเป็นผู้มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง ชอบอิสระและพึ่งตนเอง มีความมั่นใจ ตั้งใจเด็ดเดี่ยว และมีความเข้มแข็ง

10. มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นผู้ที่มีประสบการณ์สามารถที่จะวิเคราะห์เหตุการณ์ในอนาคตข้างหน้าได้อย่างแม่นยำและพร้อมรับเหตุการณ์ที่จะเปลี่ยนแปลง

11.มีความรับผิดชอบต่องานที่ทำเป็นอย่างดี ไม่ว่างานนั้นผู้ประกอบการจะมอบหมายให้ผู้อื่นทำหรือลงมือปฏิบัติเองก็ตาม ผู้ประกอบการจะเป็นผู้ดูแลจนงานสำเร็จไปตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยเป็นผู้รับผิดชอบต่อการตัดสินใจในผลงานนั้น ไม่ว่าผลออกมาจะดีหรือไม่

12. มีความกระตือรือร้น และไม่หยุดนิ่ง มีชีวิตชีวา มีความกระตือรือร้นในการทำงาน

13. มีความใฝ่รู้ ถึงแม้ว่าผู้ประกอบการจะมีความเชี่ยวชาญอยู่แล้ว แต่ยังคงต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอด โดยเฉพาะความรู้ที่เกี่ยวกับข้อมูลทางการตลาด เศรษฐกิจ การเมือง กฎหมายทั้งในและต่างประเทศ

14. กล้าตัดสินใจและมีความมุมานะพยายาม มีความหนักแน่นไม่หวาดหวั่น เชื่อมั่นในตนเอง มีจิตใจของนักสู้ ไม่กลัวงานหนัก ถือว่างานหนักนั้นเป็นงานท้าทาย เป็นการเปิดโอกาสให้ใช้ความรู้ สติปัญญา และความสามารถของตนเองในการทำงาน

15. ไม่ตั้งความหวังไว้กับผู้อื่น ผู้ประกอบการที่เพิ่งเริ่มต้นประกอบธุรกิจ มักใช้ตนเองเป็นหลักในการดำเนินการเพื่อให้งานสำเร็จ

16. มองเหตุการณ์ปัจจุบันเป็นหลัก ผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จจะทำงานในปัจจุบันให้ดีที่สุด โดยคิดถึงอนาคตด้วยการวางแผนไว้อย่างรอบคอบ

17. สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสภาวะแวดล้อมในการดำเนินธุรกิจมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้ประกอบการจึงต้องมีความยืดหยุ่นสูง สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะที่เปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี

18. มีความประมาณตน ผู้ประกอบการจะคำนึงถึงศักยภาพของตนเองเป็นหลักในการประกอบธุรกิจ โดยอาจเริ่มต้นดำเนินธุรกิจในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป

19. ต้องมีความร่วมมือกับผู้ประกอบการด้วยกัน ผู้ประกอบการที่ดำเนินธุรกิจประเภทเดียวกันจะต้องไม่พยายามทำให้ธุรกิจเกิดผู้แพ้ผู้ชนะอย่างเดียว ต้องสร้างความร่วมมือกัน มีการพึ่งพาอาศัยกัน

20. ประหยัดเพื่ออนาคต การดำเนินธุรกิจต้องใช้ระยะเวลายาวนานกว่าจะบรรลุเป้าหมาย การดำเนินงานระยะสั้นยังไม่เห็นผล ผู้ประกอบการต้องมีความประหยัด อดออมไว้เพื่อนำไปขยายกิจการในอนาคต

21. มีความซื่อสัตย์ ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อลูกค้าในด้านคุณภาพสินค้า ต้องสร้างความน่าเชื่อถือของตัวเองในทุก ๆ ด้าน เช่น ในการเป็นลูกหนี้ที่ดีของธนาคาร เป็นนายที่ดีของลูกน้อง มีความซื่อสัตย์ต่อเพื่อนร่วมหุ้น ต่อครอบครัว และต่อตนเอง โดยจะโกหกตนเองไม่ได้ และที่สำคัญต้องซื่อสัตย์ต่อรัฐ โดยการเสียภาษีอากร

คุณสมบัติของผู้ประกอบการทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลให้บุคคลประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ นอกจากนั้น ผลจากการศึกษาวิจัยก่อนหน้า ได้ให้การสนับสนุนแนวคิดว่า คุณลักษณะของผู้ประกอบการเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจ Marknan และ Baron (2003) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของผู้ประกอบการ

พบว่า บุคคลที่ประสบความสำเร็จเป็นผู้ที่มีทัศนคติ ความรู้ ทักษะ ความสามารถและบุคลิกภาพที่ดีในการดำเนินการ บุคคลเหล่านี้มักมีพฤติกรรมในการทำงานโดยกำหนดเป้าหมายไว้สูง และชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Lee และ Peterson (2000) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมความมุ่งเน้นความเป็นผู้ประกอบการ และการแข่งขัน พบว่า ผู้ประกอบการที่สามารถใช้ความรู้ และสติปัญญาในการพัฒนาสร้างสรรค์ สร้างความเข้มแข็ง มีการปรับตัวโดยใช้ความคิดริเริ่ม และยอมรับความเสี่ยงเป็นกลไกสำคัญที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งซึ่งนำไปสู่ความเป็นผู้ประกอบการ และความสามารถในการแข่งขันในระดับโลกได้

จากแนวคิดข้างต้นแสดงให้เห็นว่า คุณลักษณะของผู้ประกอบการเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของธุรกิจทุกประเภท ดังนั้น ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนจึงควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้มีความเป็นผู้ประกอบการขึ้นในตนซึ่งจะส่งผลต่อความสำเร็จอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน

ทักษะความเป็นผู้ประกอบการ

Lumpkin และ Dess (1996) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับทักษะความเป็นผู้ประกอบการว่าเป็นองค์ประกอบที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน โดยแบ่งทักษะความเป็นผู้ประกอบการออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้ 1) ความเป็นอิสระ 2) ความเป็นนวัตกรรม 3) การยอมรับความเสี่ยง 4) ความเป็นเชิงรุก และ 5) การแข่งขัน

1. ความเป็นอิสระ (Autonomy) หมายถึง การเป็นอิสระในการดำเนินงานของธุรกิจที่มีโครงสร้างองค์กรที่ไม่ซับซ้อนมากเกินไป ผู้บริหารสามารถตัดสินใจได้ง่ายและรวดเร็ว การดำเนินธุรกิจนั้นมีผู้ประกอบการเป็นผู้เริ่มต้นกิจการของตนเอง ด้วยความคิดสร้างสรรค์แตกต่างไปจากคู่แข่งที่อยู่ในตลาดหรือในอุตสาหกรรมเดียวกัน โดยเฉพาะโครงสร้างองค์กรที่ไม่ซับซ้อนของธุรกิจขนาดเล็ก การตัดสินใจสามารถทำได้รวดเร็ว ไม่ต้องมีขั้นตอนมากมาย เนื่องจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเทคโนโลยี เครื่องจักร เครื่องมือที่ทันสมัย องค์กรจะมีความเป็นอิสระที่จะยอมรับในตัวบุคคลหรือคณะทำงานที่มีความคิดสร้างสรรค์ และมีความคิดเสมือนว่าตนนั้นเป็นผู้ชนะ การเข้ามาเป็นผู้ประกอบการรายใหม่นั้น สิ่งสำคัญที่อยู่นอกเหนือจากการลงทุนในสินทรัพย์แล้วยังต้องเตรียมพร้อมด้านจิตใจที่จะยอมรับต่อความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นในการประกอบการ ผู้ประกอบการต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีการแสดงออกถึงความเป็นผู้ที่สามารถจะนำพาให้ธุรกิจประสบความสำเร็จ การเป็นนักแสวงหาโอกาสทางธุรกิจจะทำให้ผู้ประกอบการมีโอกาสทางธุรกิจก่อนคู่แข่งขัน เป็นผู้นำในตลาดและ

สร้างผลกำไรก่อนใคร ดังนั้น ความเป็นอิสระสามารถอธิบายได้ถึงขนาดขององค์กร การกำหนดภาระ หน้าที่รูปแบบของการจัดการและการตัดสินใจที่กระทำโดยเจ้าของกิจการหรือผู้จัดการ จึงอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นอิสระเป็นสิทธิอันชอบธรรมของเจ้าของกิจการภายใต้ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายในองค์กร ผู้ประกอบการที่มีความเป็นอิสระจะทำให้เกิดแรงจูงใจในการทำงานและมีอิสระในการตัดสินใจที่รวดเร็วด้วยความเชื่อมั่นในตนเอง จึงทำให้ผู้ประกอบการรายนั้นประสบความสำเร็จได้ในที่สุด (อัมพาพร จินดามุข, 2547)

2. ความเป็นนวัตกรรม (Innovativeness) หมายถึง การมีความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นบทบาทที่สำคัญของกระบวนการในการประกอบการ มีการแนะนำสินค้าหรือบริการใหม่ ๆ ออกสู่ตลาด ทำให้สินค้าหรือบริการก่อนหน้านั้นถูกทำให้หายไปจากตลาด โดยสิ่งที่เข้ามาใหม่มีความแปลกและสร้างสรรค์ ธุรกิจขนาดเล็กมักจะมีการปรับปรุงแก้ไขสินค้ามากกว่าธุรกิจขนาดใหญ่ เนื่องจากขนาดของธุรกิจที่กะทัดรัด มีความคล่องตัวที่จะสามารถกระทำได้โดยที่มีต้นทุนไม่สูงมากนัก การที่องค์กรจะเจริญเติบโตได้ก็ต้องอาศัยทรัพยากรต่าง ๆ ขององค์กรในการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้องค์กรสามารถเจริญเติบโตได้อีก แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมาจากผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจพิจารณาถึงผลที่จะตามมาในอนาคต

สิ่งสำคัญของวัฏจักรในการประกอบการ ได้แก่ การเข้าแข่งขันในตลาดด้วยนวัตกรรมทำให้เกิดการกระตุ้นให้เศรษฐกิจนั้นดีขึ้น นวัตกรรมเป็นความคิดใหม่ ๆ ที่อาจจะไม่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ไม่มีการหยุดอยู่กับที่ต้องพัฒนาให้ก้าวหน้าสูงขึ้น นวัตกรรมสามารถเข้ามาตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในแต่ละกลุ่ม โดยความสัมพันธ์ของนวัตกรรมที่มีต่อความสำเร็จความคิดใหม่ และส่วนแบ่งการตลาดเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนแนวคิดใหม่ ๆ ความแปลกใหม่ด้วยวิธีการค้นคว้า ทดลอง ตลอดจนเกิดกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์แบบใหม่ เมื่อก่อนนวัตกรรมได้แบ่งออกเป็นนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์และเทคโนโลยี แต่ปัจจุบันได้มุ่งเน้นด้านเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์แบบใหม่ นวัตกรรมในด้านของผลิตภัณฑ์จะออกมาในรูปแบบของการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ มีการทำวิจัยตลาด การโฆษณาและการส่งเสริมการขาย เป็นการคิดค้นวิธีการในการทำให้ผลิตภัณฑ์ตรงกับความต้องการที่เฉพาะเจาะจงของกลุ่มลูกค้าในอนาคต

3. การยอมรับความเสี่ยง (Risk Taking) หมายถึง การยอมรับต่อผลที่เกิดขึ้นในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งผลที่ได้อาจไม่ได้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ธุรกิจขนาดเล็กจะประสบกับความเสี่ยงสูงกว่าธุรกิจขนาดใหญ่ เช่น การมีเงินทุนในการดำเนินงานไม่เพียงพอ จึงต้องมีการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน ซึ่งทำได้ค่อนข้างยาก เพราะส่วนหนึ่งมาจากการขาดความน่าเชื่อถือของเจ้าของกิจการ การรักษาบุคลากรไว้ในองค์กรก็ทำได้ยาก เพราะผลตอบแทนที่มอบให้น้อยกว่าธุรกิจ

ขนาดใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้ประกอบการจึงต้องยอมรับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การยอมรับความเสี่ยงในการประกอบการจึงเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญ ผู้ประกอบการต้องเปิดใจที่จะยอมรับความเสี่ยง และต้องพยายามให้ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นกับธุรกิจมีความสอดคล้องกันอย่างเหมาะสม

4. ความเป็นเชิงรุก (Proactiveness) หมายถึง การดำเนินธุรกิจด้วยแนวทางที่เหนือกว่าคู่แข่งขันในด้านต่าง ๆ ซึ่งผู้ประกอบการเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตขององค์กร เพราะเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีลักษณะเป็นคนช่างคิด ช่างฝันมีจิตนาการทำให้ง่ายต่อการเป็นนักฉวยโอกาส ซึ่งผู้ที่สามารถเข้าสู่ตลาดรายแรกได้จะทำให้มีความได้เปรียบ กลยุทธ์ต่างๆ จะถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ผู้ที่เคลื่อนไหวก่อนหรือเข้าสู่ตลาดรายแรกจะได้รับกำไรสูงสุดกว่าปกติ และผู้บริโภคสามารถจดจำตรายี่ห้อได้ก่อนคู่แข่ง ซึ่งความเป็นเชิงรุกเป็นการคาดการณ์ล่วงหน้าในเรื่องของปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตต่อความต้องการ หรือการเปลี่ยนแปลง ความเป็นเชิงรุกจึงมีความสำคัญต่อการดำเนินธุรกิจ ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมและการยอมรับต่อความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น เนื่องจากความเป็นเชิงรุกมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเริ่มต้นให้เกิดกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กันกับนวัตกรรมและเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นได้ชัดว่า ทักษะความเป็นผู้ประกอบเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กรธุรกิจ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาอิทธิพลของทักษะความเป็นผู้ประกอบการที่มีต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้กำหนดให้ทักษะความเป็นผู้ประกอบการของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนมีองค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้ ความเป็นอิสระ ความเป็นนวัตกรรม การยอมรับความเสี่ยง และ ความเป็นเชิงรุก

แนวทางในการศึกษาความเป็นผู้ประกอบการ

ความเป็นผู้ประกอบการเป็นกระบวนการที่ข้องกับหน้าที่ กิจกรรม และการกระทำต่างๆ ที่สัมพันธ์กับการรับรู้ถึงโอกาส และการก่อตั้งองค์กร (Bygrave & Hofer, 1991) ซึ่งมุมมองในลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนและความเกี่ยวพันกับปัจจัยต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ดังนั้น จึงได้มีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้ประกอบการในหลายลักษณะซึ่งส่งผลให้ข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษามีความหลากหลายตามไปด้วย ในบางครั้งถึงกับขัดแย้งกันเอง จึงก่อให้เกิดความสับสน และไม่สามารถนำผลที่ได้รับมาใช้ประโยชน์เท่าที่ควร เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน Ucbasaran, Westhead และ Wright (2001) จึงได้จำแนกการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้ประกอบการออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้ 1) ทฤษฎีเกี่ยวกับความเป็นผู้ประกอบการ 2) ประเภทของ

ผู้ประกอบการ 3) กระบวนการของความเป็นผู้ประกอบการ 4) ประเภทขององค์กร 5) สภาวะแวดล้อมภายนอก และ 6) ผลลัพธ์ ดังแสดงในภาพที่ 2.1

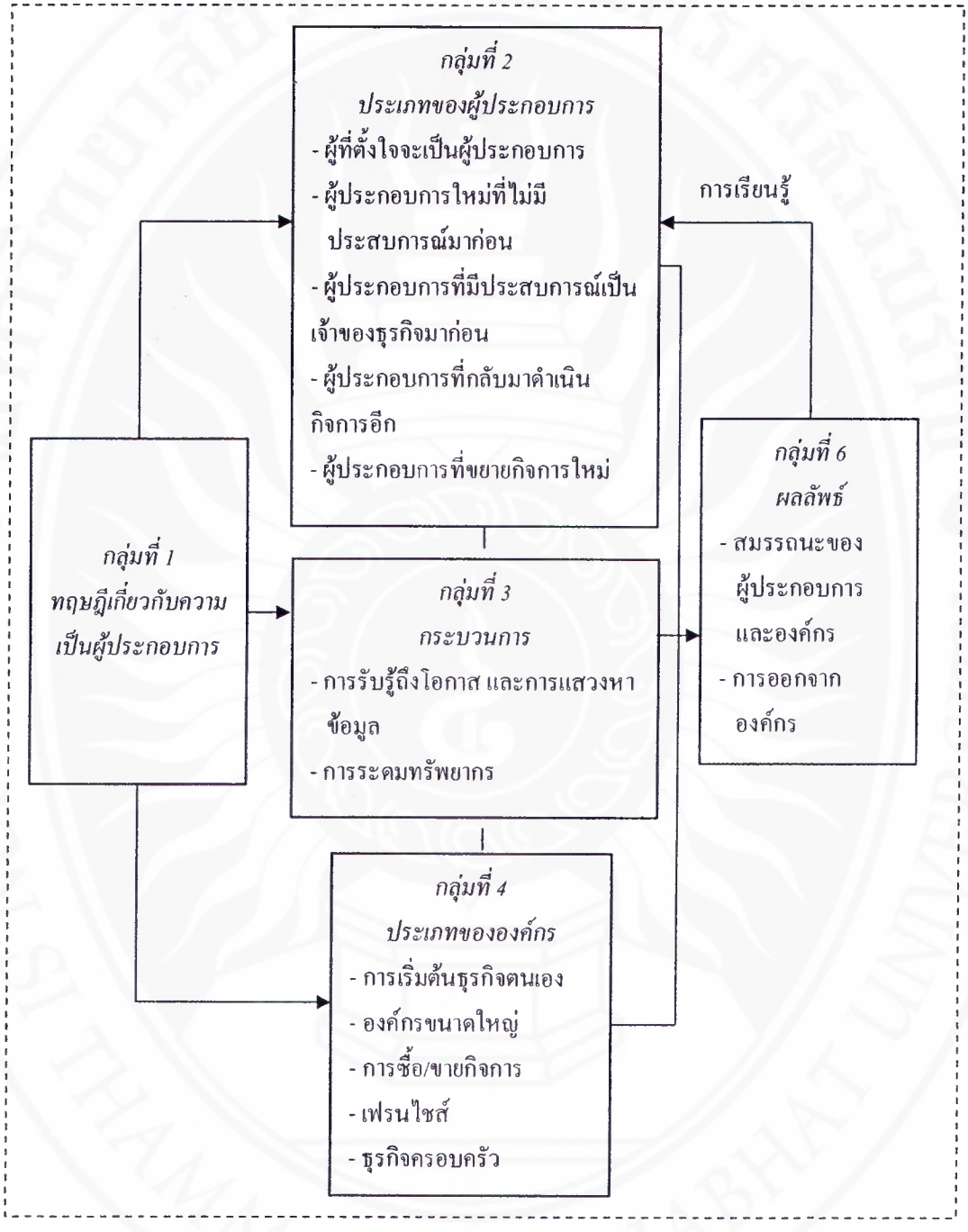

ภาพ 2.1: แนวคิดของการศึกษาความเป็นผู้ประกอบการ

ที่มา: Ucbasaran, Westhead และ Wright (2001)

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับความเป็นผู้ประกอบการ มีหลากหลายแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ศึกษาความเป็นผู้ประกอบการ แต่สามารถจำแนกเป็น 3 กลุ่มหลัก ดังนี้ แนวคิดในกลุ่มแรกนิยมใช้คุณลักษณะ ภูมิหลังและประสบการณ์ของผู้ประกอบการเป็นแนวทางในการศึกษา เช่น การศึกษาของ Carland, Hoy, Boultion และ Carland (1984 อ้างใน Ucbasaran, Westhead และ Wright (2001) แต่ผลที่ได้จากการศึกษากลับไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จึงได้มีแนวคิดในกลุ่มที่สองเกิดขึ้น ซึ่งกลุ่มนี้ได้ใช้พฤติกรรมของผู้ประกอบการเป็นกรอบที่ใช้ศึกษา เช่น การศึกษาของ Chell, Haworth และ Brearley (1991), Lumpkin และ Dess, (1996 อ้างในUcbasaran, Westhead และ Wright (2001) สำหรับแนวคิดในกลุ่มที่สามนั้นมุ่งศึกษาความคิดของผู้ประกอบการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจของผู้ประกอบการ เนื่องจากผู้ประกอบการต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนมากกว่าผู้จัดการในองค์กรที่มีความมั่นคง เช่น การศึกษาของ Manimala, (1992) และ Baron (1998 อ้างใน Ucbasaran, Westhead และ Wright (2001)

2. ประเภทของผู้ประกอบการ ซึ่งเป็นการศึกษาโดยการจำแนกผู้ประกอบการออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้ 1) ผู้ที่ตั้งใจจะเป็นผู้ประกอบการ (nascent) หมายถึง ผู้ที่สนใจจะดำเนินธุรกิจของตนเอง 2) ผู้ประกอบการใหม่ที่ไม่มีประสบการณ์มาก่อน (novice) หมายถึง ผู้ที่ไม่มีประสบการณ์ในการดำเนินธุรกิจมาก่อนในฐานะเจ้าของกิจการ ผู้สืบทอดกิจการ หรือผู้ที่ซื้อกิจการของผู้อื่นมาดำเนินการต่อ 3) ผู้ประกอบการที่มีประสบการณ์เป็นเจ้าของธุรกิจมาก่อน (habitual) 4) ผู้ประกอบการที่กลับมาดำเนินกิจการอีก (serial) หมายถึง ผู้ที่ขายหรือเลิกกิจการไปก่อนหน้าแต่ภายหลังได้กลับมาดำเนินกิจการอีกซึ่งอาจเป็นกิจการที่ได้ก่อตั้งใหม่เอง รับมรดกมา หรือซื้อธุรกิจอื่นมาดำเนินการต่อก็ได้ 5) ผู้ประกอบการที่ขยายกิจการใหม่ (portfolio) หมายถึง ผู้ที่ยังคงดำเนินธุรกิจเดิมอยู่ แต่ภายหลังได้มีธุรกิจใหม่เพิ่มเติมซึ่งอาจมาจากการก่อตั้งใหม่เอง รับมรดกมา หรือซื้อธุรกิจอื่นมาดำเนินการ

อย่างไรก็ตาม มีประเภทของผู้ประกอบการอีกหนึ่งประเภทที่มักถูกมองข้ามในงานวิจัยก่อนหน้า คือ กลุ่มผู้ประกอบการ ซึ่งหมายถึง กลุ่มของนักประกอบการที่รวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการค้า ผลจากการวิจัยของ Kamm และ Shuman (1990) พบว่า ครึ่งหนึ่งของธุรกิจทั้งหมดก่อตั้งโดยกลุ่มผู้ประกอบการ ซึ่งธุรกิจที่ได้รับการก่อตั้งจากกลุ่มผู้ประกอบการนี้จะมีสมรรถนะที่สูงกว่า และมีเครือข่ายที่กว้างกว่า ธุรกิจชุมชนจึงเป็นหนึ่งในธุรกิจที่ได้รับการริเริ่มและดำเนินการโดยกลุ่มผู้ประกอบการ

3. กระบวนการของความเป็นผู้ประการ เนื่องจากเป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อนจึงจำแนกออกเป็นมุมมองใน 2 มิติ ได้แก่ 1) การรับรู้ถึงโอกาส และการเข้าถึงแหล่งข้อมูล ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการ เนื่องจากความเข้าใจในประเด็นนี้จะช่วย

ให้ความกระจ่างถึงเหตุผลที่ผู้ประกอบการสามารถรับรู้ได้ถึงโอกาส ในขณะที่บุคคลอื่นกลับมองไม่เห็น ซึ่ง Venkataraman (1997) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ความแตกต่างระหว่างบุคคล 3 ประการ เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้บุคคลการรับรู้ในโอกาสแตกต่างกัน ได้แก่ ความแตกต่างในด้านความรู้ ความแตกต่างในกระบวนการรับรู้ และความแตกต่างในด้านพฤติกรรม 2) การระดมทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินธุรกิจ เมื่อผู้ประกอบการมองเห็นโอกาสในการดำเนินธุรกิจแล้ว กระบวนการขั้นตอนไป คือการระดมทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นเพื่อให้โอกาสในการดำเนินธุรกิจนั้นเป็นจริงขึ้นมาได้ องค์กรที่มีทรัพยากรมากกว่าและหลากหลายกว่ามีโอกาสในการเจริญเติบโตที่สูงกว่า แต่ทรัพยากรที่สำคัญที่สุดขององค์กรคือตัวผู้ประกอบการเอง เนื่องจากผู้ประกอบการเป็นแหล่งทรัพยากรที่สะสมทั้งความรู้ ประสบการณ์ เครือข่ายทางสังคม สภาวะทางด้านจิตใจ และเงินทุน

แม้ว่าทรัพยากรต่าง ๆ จะมีความสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้าของธุรกิจ แต่ความพร้อมของทรัพยากรเพียงด้านเดียวจะไม่ส่งผลต่อความยั่งยืนของความได้เปรียบทางการแข่งขันขององค์กร การเลือกใช้กลยุทธ์ทางการแข่งขันนั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความยั่งยืนขององค์กร ผู้ประกอบการจึงต้องพัฒนาทักษะของตนเอง ในการเลือกกลยุทธ์ทางการแข่งขันให้เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่ จึงจะส่งผลให้องค์กรมีความได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างยั่งยืน

4. ประเภทขององค์กร ผู้ประกอบการสามารถเลือกรูปแบบขององค์กรได้หลากหลายที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของตนเอง การศึกษาก่อนหน้านิยมศึกษาความเป็นผู้ประกอบการในองค์กร 4 ประเภท คือ 1) องค์กรขนาดใหญ่ การศึกษาความเป็นผู้ประกอบการในองค์กรขนาดใหญ่นิยมศึกษาในสองประเด็นหลัก ๆ ได้แก่ หนึ่ง การมุ่งประเด็นการสร้างธุรกิจใหม่โดยการพัฒนาตลาดใหม่ หรือการพัฒนาสินค้าใหม่ กระบวนการใหม่ การนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้ และการบริหารในแนวใหม่ สอง การมุ่งประเด็นการพัฒนาองค์กรโดยการพัฒนาแนวคิดในการดำเนินธุรกิจใหม่ การปรับโครงสร้างใหม่ และการนำนวัตกรรมใหม่มาใช้ทั้งองค์กร 2)องค์กรที่ถูกซื้อมาดำเนินกิจการต่อ (management buy-out, management buy-in) management buy-out คือการที่ผู้บริหารซื้อหุ้นขององค์กรที่ตนเองดำเนินการอยู่ เพื่อให้มีสิทธิ์ในการควบคุมกิจการได้ทั้งหมด เนื่องจากผู้บริหารได้เปลี่ยนแปลงสถานะเป็นเจ้าของกิจการด้วยนอกเหนือไปจากการเป็นผู้บริหาร management buy-in หมายถึง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงความเป็นเจ้าของขององค์กรนั้นล้วนเป็นผลจากการดำเนินการอย่างนักประกอบการของผู้บริหาร 3) ธุรกิจเฟรนไชส์ การเลือกซื้อธุรกิจเฟรนไชส์เป็นทางเลือกสำหรับผู้ประกอบการหลายรายที่เป็นกังวลเรื่องความไม่นอนและความเสี่ยงในการทำธุรกิจ จึงได้มีการศึกษาถึงประเด็นความขัดแย้งระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายเฟรนไชน์การสื่อสารระหว่างกัน การให้อิสระในการดำเนินธุรกิจแก่ผู้ซื้อเฟรนไชส์ (Gassenheimer, Baucus,

& Baucus, 1996; Shane, 1996) 4) ธุรกิจครอบครัว ผลจากการศึกษาพบว่า ธุรกิจครอบครัวมีความแตกต่างไปจากองค์กรธุรกิจประเภทอื่น เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจ (Davis & Haveston, 1998) สมาชิกของครอบครัวที่เป็นผู้ก่อตั้งกิจการได้แสดงความเป็นผู้ประกอบการอย่างเด่นชัด ในขณะที่บทบาทของผู้สืบทอดกิจการของครอบครัวในฐานะนักประกอบการนั้นยังคงเป็นประเด็นที่ต้องมีการศึกษาต่อไป

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น จึงแสดงให้เห็นได้ชัดว่าความเป็นผู้ประกอบการสามารถเกิดขึ้นได้ในองค์กรหลากหลายประเภท ดังนั้น ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับความเป็นผู้ประกอบการในองค์กรที่มีลักษณะต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน เนื่องจากยังมีงานวิจัยที่ศึกษาความเป็นผู้ประกอบการในองค์กรลักษณะนี้เป็นจำนวนน้อยมาก

5. สภาวะแวดล้อมภายนอก การศึกษาความเป็นผู้ประกอบการเฉพาะคุณลักษณะและพฤติกรรมของผู้ประกอบการ โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองนั้นไม่เพียงพอต่อการศึกษาความเป็นผู้ประกอบการ เนื่องจากผู้ประกอบการต้องดำเนินงานท่ามกลางสภาวะแวดล้อมเหล่านี้ ดังนั้น ความอยู่รอด และความสำเร็จของผู้ประกอบการจึงมีความเกี่ยวโยงกับสถานการณ์ข้างต้น จึงได้มีการศึกษาความเป็นผู้ประกอบการในประเด็นของความสัมพันธ์ระหว่างสภาวะแวดล้อมภายนอกกับการเริ่มต้นธุรกิจใหม่ ความอยู่รอดของธุรกิจ และผลการดำเนินงาน (Westhead & Birley, 1994; Stearns, Carter, Reynolds & William, 1995; Westhead & Wright, 1999)

6. ผลลัพธ์ ความเป็นผู้ประกอบการนำไปสู่ผลลัพธ์ในหลากหลายรูปแบบ แต่การศึกษาส่วนใหญ่มุ่งศึกษาผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในระดับองค์กร เช่น ความสำเร็จ สถานะทางการเงิน หรือความอยู่รอดของกิจการ ในขณะที่การศึกษาถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในระดับบุคคลยังมีอยู่น้อยมาก เช่น สมรรถนะในการทำงานของผู้ประกอบการ ความพึงพอใจของผู้ประกอบการ ความสุขในการทำงาน และความคาดหวังต่าง ๆ

จากข้อมูลดังกล่าว จึงสามารถสรุปได้ว่า การศึกษาความเป็นผู้ประกอบการสามารถทำได้หลายลักษณะ การเลือกแนวทางการในศึกษาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย จึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาความเป็นผู้ประกอบการ งานวิจัยนี้ ได้เลือกศึกษาตามแนวทางที่หกเป็นหลัก เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยเกี่ยวข้องกับการศึกษาความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน